

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยมุ่งศึกษากระบวนการฝึกลูกมือช่างงานหัตถกรรมเครื่องเงินในชุมชนเมือง ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาตามประเด็นเนื้อหาของการวิจัยและใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) ด้วยวิธีการสังเกต การพูดคุย สัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ จากกลุ่มเป้าหมายได้แก่ ช่างเครื่องเงิน ลูกมือช่าง เจ้าของสถานประกอบการ อดีตช่างเครื่องเงิน พระ ผู้นำชุมชน และประชาชนทั่วไป ในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลซึ่งครอบคลุมเนื้อหาของประเด็นที่ศึกษา ตลอดจนความสมบูรณ์ของข้อมูล และในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิจัยออกเป็น 3 หัวข้อใหญ่ ๆ คือ

1. บริบทของชุมชน
2. กระบวนการฝึกลูกมือช่างฝีมืองานหัตถกรรมในชุมชนเมือง
3. องค์ประกอบที่สัมพันธ์กับกระบวนการฝึกลูกมือช่างฝีมืองานหัตถกรรมในชุมชนเมือง

บริบทของชุมชน

สำหรับในตอนนี้ ผู้วิจัยขอเสนอบริบทของชุมชนบ้านวัวลาย ออกเป็น 6 ตอนย่อย ซึ่งประกอบด้วย

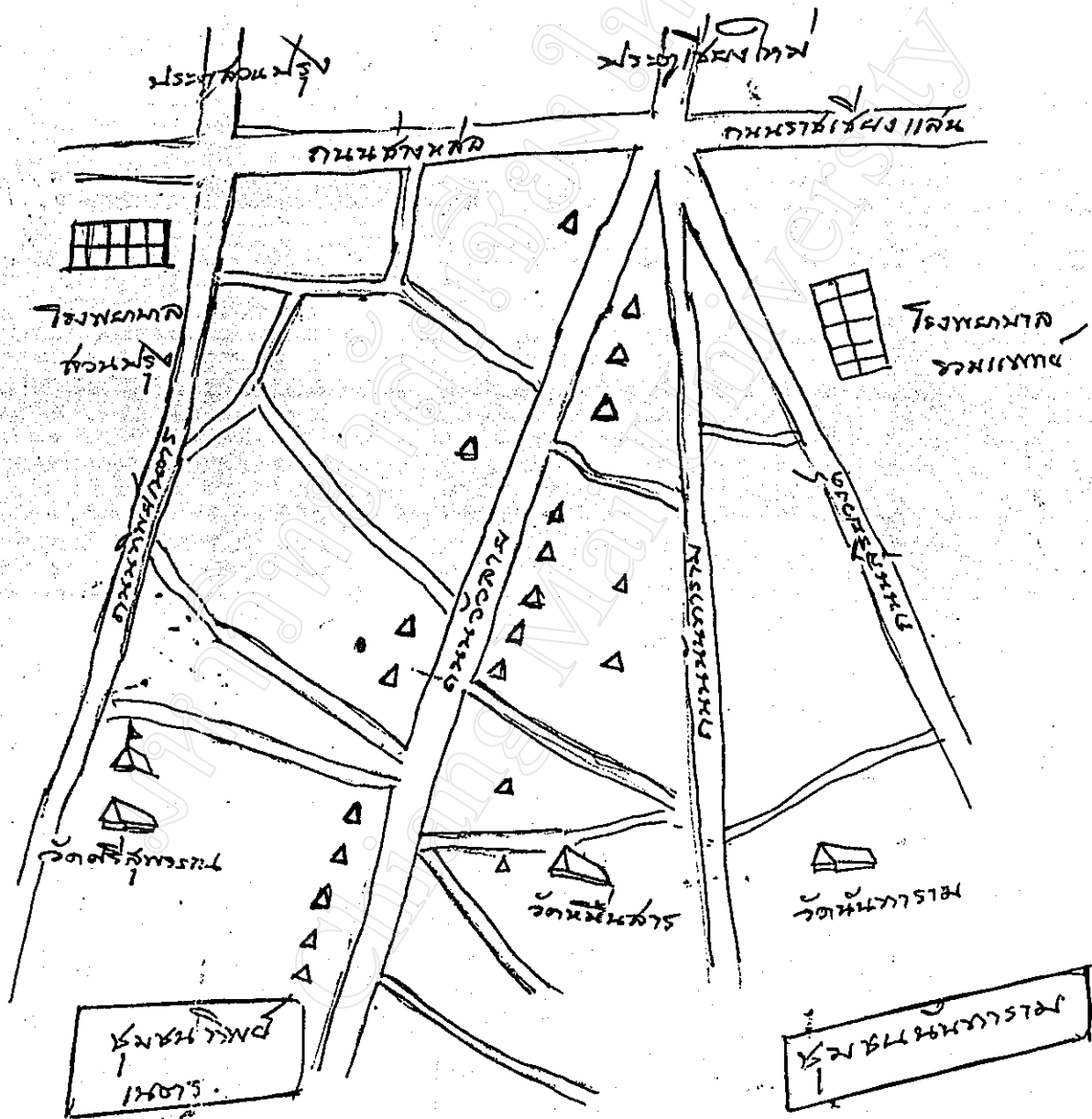
1. สภาพทั่วไปของชุมชน
2. ประวัติของชุมชน
3. ระบบสังคมของชุมชน
4. ระบบเศรษฐกิจและการศึกษาของชุมชน
5. ระบบวัฒนธรรมของชุมชน
6. การผลิตหัตถกรรมและการเปลี่ยนแปลง

1. สภาพทั่วไปของชุมชน

ชุมชนบ้านวัวลาย เป็นชุมชนขนาดใหญ่อยู่ที่ ตำบลหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งอยู่ในเขตตัวเมืองเชียงใหม่ จัดเป็นบริเวณเขตตัวเมืองชั้นนอกที่อยู่ติดกับแนวกำแพงเมือง อยู่ห่างจากด้านประตูเชียงใหม่ประมาณ 300 เมตร โดยมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับตลาดประตูเชียงใหม่
ทิศใต้	ติดต่อกับชุมชนพิพิธเนตร ตำบลหายยา อำเภอเมือง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับชุมชนบ้านนันทาราม (บ้านเงิน) ตำบลหายยา อำเภอเมือง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับโรงพยาบาลสวนปรุง ตำบลหายยา อำเภอเมือง

ชุมชนบ้านวัวลาย เป็นชุมชนเมืองขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ แขวงเมืองราย มีความเจริญมากจึงเป็นแหล่งที่มีผู้คนอาศัยอยู่ค่อนข้างหนาแน่น โดยมีการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยในรูปแบบต่าง ๆ อย่างหลากหลาย ทั้งรูปแบบอาคารสมัยใหม่ซึ่งเป็นตึกอาคารพาณิชย์ หรือแบบครึ่งไม้ครึ่งตึกและบ้านไม้ชั้นเดียวได้ถุนสูงแบบล้านนาทั่วไป ซึ่งที่พักอาศัยต่าง ๆ ล้วนปลูกสร้างอยู่เรียงรายบนถนนวัวลาย อันเป็นถนนหลักที่ตัดผ่านชุมชน และถนนซอยต่าง ๆ ซึ่งใช้เป็นเส้นทางคมนาคมภายในชุมชน ดังเช่นแผนภาพต่อไปนี้ ที่แสดงถึงอาณาบริเวณทั้งภายในและภายนอกชุมชน

แผนที่ 2 แสดงอาณาบริเวณชุมชนวัดสาย

△ บ้านวัดสาย

△ โรงเรียน

□ วัด

□ โรงเรียน

2. ประวัติของชุมชน

แม้ว่าชุมชนวัวลาย เป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีการก่อตั้งมาไม่ต่ำกว่า 200 ปี หากแต่ก็ไม่ได้มีการจัดทำประวัติของชุมชนอย่างเป็นทางการเป็นลายลักษณ์อักษร คงมีเพียงตำนานเรื่องราวที่ถ่ายทอดจากการบอกเล่าของบรรพบุรุษ และประวัติของวัดในชุมชนบางด้านเท่านั้น สำหรับศึกษาถึงประวัติของชุมชนครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รับการบอกเล่าของพระภิกษุบุญรอด พิณรัตน์ อายุ 88 พรรษา ซึ่งเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนวัวลายมานานแต่ครั้งบรรพบุรุษและได้จำพรรษา ณ วัดหมื่นสาร อันเป็นวัดเก่าแก่ประจำชุมชน ได้เล่าถึงความเป็นมาของชุมชนว่า

...บรรพบุรุษส่วนใหญ่ของคนในชุมชนวัวลาย เป็นชาวไทยใหญ่ (เงี้ยว) ซึ่งถูกกวาดต้อนมาจากบ้านวัวลาย เมืองบุ ผังด้านตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน (น้ำคง) ประเทศพม่า ให้มาตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณรอบ ๆ วัดหมื่นสาร ซึ่งเป็นวัดร้างดั้งเดิม ในสมัยที่พระเจ้ากาวิละปกครองเมืองเชียงใหม่ และบรรพบุรุษเหล่านั้นล้วนมีความรู้ความชำนาญในด้านการทำเครื่องเงิน จึงได้มีการทำเครื่องเงินเป็นการหาเลี้ยงชีพ และได้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูกหลานมาจวบจนปัจจุบัน...

ซึ่งคำบอกเล่าดังกล่าว สอดคล้องกับข้อความที่ปรากฏในพงศาวดารโยนก และตำนานราชวงศ์ปดุงเชียงใหม่ ซึ่งกล่าวว่า ...หลังจากที่เชียงใหม่สามารถประกาศอิสรภาพทางการเมืองปกครองจากพม่า ในช่วงสมัยของพระเจ้ากาวิละ ครั้งนั้นเมืองเชียงใหม่อยู่ในสภาพค่อนข้างบอบช้ำตกอยู่ในสภาพเมืองร้าง มีผู้คนอาศัยอยู่เพียงน้อยนิด เนื่องจากสงครามทำให้ผู้คนบางส่วนถูกพม่ากวาดต้อนไปเป็นเชลยบ้าง อพยพหนีสงครามไปซ่อนตัวตามในป่าบ้าง เพื่อฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ พระเจ้ากาวิละ จึงได้อพยพผู้คนจากเวียงป่าซาง เข้ามาบูรณะเมืองเชียงใหม่ เมื่อวันอาทิตย์ขึ้น 3 ค่ำ เดือน 6 ปีมะโรง ซึ่งตรงกับปีพุทธศักราช 2539 และได้เริ่มดำเนินการปรับปรุงเมืองเชียงใหม่ในด้านต่าง ๆ ให้มีความรุ่งเรืองเช่นอดีต โดยการกวาดต้อนผู้คนที่หลบซ่อนอยู่ตามป่าให้กลับมาสู่เมือง หากแต่จำนวนพลเมืองที่มีอยู่ก็ไม่เพียงพอ ที่จะพัฒนาและรักษาเมืองเชียงใหม่ให้มั่นคงได้ ดังนั้น จึงได้มีนโยบายที่เรียกว่า "เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง" โดยการยกทัพออกไปตีเมืองต่าง ๆ ในรัฐไทใหญ่ ไทยลื้อ (สิบสองปันนา) เมื่อตีได้ก็จะกวาดต้อนเอาผู้คนให้มาตั้งบ้านเรือนบริเวณรอบ ๆ เมืองเชียงใหม่ และให้เจ้านายราชสกุลลื้อ จากเมืองเงิน เมืองเชียงตุง เมืองยอง เข้ามาตั้งรกรากในเมืองเชียงใหม่ และสาปุน ดังจะปรากฏจากชื่อที่เรียกในปัจจุบัน

เช่น บ้านเมืองวะ เมืองซอน เมืองเลน เมืองพยากในเขตอำเภอสันทราย หรือบ้านเมืองหลวง ในเขตอำเภอดอยสะเก็ด หรือบ้านเมืองออน อำเภอสันกำแพง บ้านเชียงแสน ในเขตอำเภอสาร์ภี บ้านดองภายในเขตอำเภอหางดง และบ้านเมืองสาคร เมืองมาง เมืองลัง เชน วัวลายใน เขตอำเภอเมืองเชียงใหม่

...สำหรับผู้คนที่ถูกกวาดต้อนให้มาตั้งบ้านเรือนในชุมชนวัวลายนั้น ถูกกวาดต้อนมาจาก รัฐทางประเทศพม่า ซึ่งในพงศาวดารได้กล่าวไว้ว่า "ถึงพุทธศักราช 1160 (พ.ศ.2342) ปีมะเมีย พระเจ้ากาวิละได้มอบหมายให้ เจ้าคำมูลเป็นแม่ทัพคุมรีพล 300 คน ขึ้นไปตีเมืองบุ ซึ่ง ปกครองโดยเจ้าฟ้าคำเครื่อง ในการรบครั้งนี้ เจ้าฟ้าคำเครื่องต้องเสียชีวิตเพราะถูกยิงด้วยปืน จากนั้นจึงได้ยกทัพข้ามแม่น้ำคง ไปพักตะวันตก เข้าตีเอาบ้านวัวลาย บ้านท่าสะต๋อย บ้านสอยไร่ บ้านท่าช้าง บ้านนาทุ่งฮ้อ และได้กวาดต้อนเชลยจำนวนมาก กลับมายังเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเชลย เหล่านี้ส่วนมากจะมีวิชาช่างศิลปะต่าง ๆ เกี่ยวกับการทำหัตถกรรมพื้นบ้านหลายประเภท อาทิ ช่างกระตาศ ช่างแต้ม (วาด) ช่างม้อง (กลอง) ช่างคำ (ทอง) ช่างทำเครื่องเงิน และช่าง ทำเครื่องเงิน และเชลยเหล่านี้ได้ถูกกำหนดให้ปลูกสร้างที่อยู่อาศัย บริเวณทั้งในเมืองและรอบ ๆ เมืองเชียงใหม่ ซึ่งหมู่บ้านที่เชลยเหล่านี้ตั้งถิ่นฐานอยู่นั้น ยังคงมีการเรียกชื่อหมู่บ้านตามแหล่งที่ มาเดิมอดีต เช่น เชลยจากบ้านวัวลาย ได้ถูกกำหนดให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ของประตูเมืองเชียงใหม่ อยู่บริเวณโดยรอบวัดหมื่นสาร ซึ่งเป็นวัดร้างเก่าแก่ ได้ตั้งชื่อหมู่บ้าน ของตนเองว่า "บ้านหมื่นสารวัวลาย" และเชลยบ้านวัวลายได้นำเอาความรู้ความชำนาญทางการ ทำเครื่องเงินมาใช้เป็นวิชาชีพในการหาเลี้ยงชีพ โดยการที่ช่างบางส่วนได้รับการแต่งตั้งให้เป็น ช่างเงินประจำคุ้มหลวง และบางส่วนก็รับจ้างทำเครื่องเงินต่าง ๆ ให้แก่ผู้มาล้งจ้าง...

3. ระบบสังคมของชุมชน

ชุมชนเป็นวัวลาย เป็นชุมชนเมือง มีการพัฒนาและความพร้อม ในระบบสาธารณูปโภค พื้นฐานต่าง ๆ เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ ไปรษณีย์ ตลอดจนเส้นทางคมนาคมสู่บริเวณต่าง ๆ ของเมืองเชียงใหม่ ที่สะดวกสบายและรวดเร็ว จนทำให้เป็นชุมชนที่มีผู้คนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ทั้งผู้ที่อาศัยอยู่มาแต่ครั้งบรรพบุรุษ และผู้ที่อพยพเข้าไปอยู่ใหม่ จากการไปเช่าหรือซื้อที่พักอาศัย

อยู่ภายในชุมชน เพื่อการอยู่อาศัยและการประกอบอาชีพ ซึ่งก็มีเป็นจำนวนมาก ดังจะพบว่า จะมีผู้คนเดินทางเข้าออกชุมชนเป็นประจำทั้งในช่วงเวลาเช้า กลางวัน และในตอนเย็น ดังนั้น ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชนวัวลายจึงมีหลายลักษณะ

ในอดีตชุมชนวัวลายได้ชื่อว่า เป็นหมู่บ้านแรกของจังหวัดเชียงใหม่ ที่มีการจัดตั้งกลุ่มหนุ่มสาว โดยในปี พ.ศ.2485 พ่อเลียงอินตา เทพมงคล ซึ่งเป็นพี่ชายของพระครูโสภาสคณภิบาล อดีตเจ้าอาวาสวัดหมื่นสาร ได้เป็นผู้รวบรวมกลุ่มหนุ่มสาวในชุมชน ให้มาทำกิจกรรมรวมกันเพื่อเป็นการสร้างความสามัคคี และการพัฒนาชุมชนร่วมกัน ซึ่งการรวมกลุ่มของกลุ่มหนุ่มสาวก็ได้รับการสนับสนุนด้วยดีจากสมาชิกของชุมชนเป็นระยะเวลายาวนานพอสมควร แม้ว่าในปัจจุบัน ด้วยการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นต่อชุมชน ส่งผลให้ชุมชนมีความเป็นชุมชนเมืองมากขึ้น ทำให้การรวมกลุ่มของหนุ่มสาวของชุมชนวัวลาย จะไม่ปรากฏเป็นทางการเช่นอดีต หากแต่เมื่อมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนส่วนรวม กลุ่มหนุ่มสาวก็สามารถรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการตามแต่กรณี

ในกลุ่มผู้คนดั้งเดิมของชุมชนมักจะมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและเกื้อกูล ดังจะปรากฏว่า ยังคงมีการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกิจกรรมระหว่างกัน เช่น เมื่อสมาชิกดั้งเดิมของชุมชนเสียชีวิตลง กลุ่มเพื่อนบ้านเก่าแก่ที่คุ้นเคยก็จะไปช่วยเหลือในงานศพ ตามกำลังความสามารถที่จะกระทำได้ ขณะเดียวกันการปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านเหล่านี้ ก็จะรวมถึงเรื่องเกี่ยวกับการบอกเล่าข่าวสาร เรื่องต่าง ๆ ระหว่างกัน ทั้งในกลุ่มผู้สูงอายุ คนวัยทำงาน ซึ่งจะพบว่า ยังคงมีการแวะเวียนไปเยี่ยมเยือนระหว่างกัน ดังนั้น หากเมื่อมีการเอ่ยถึงบุคคลที่อยู่อาศัย หรือมีกำเนิดภายในชุมชน มักจะเป็นที่รู้จักระหว่างกันในด้านต่าง ๆ ทั้งเกี่ยวกับความชำนาญงานเฉพาะทาง หรือความเป็นมาของบุคคลนั้น ๆ นอกจากนี้ ยังปรากฏภาพของการรวมกลุ่มกันของกลุ่มเด็ก ๆ ในชุมชน ที่วิ่งเล่นเข้าออกบ้านต่าง ๆ อย่างสนุกสนาน

สำหรับระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ยังคงปรากฏเด่นชัดของผู้คนในชุมชนบ้านวัวลายคือ ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ จากการที่ชุมชนวัวลายเป็นชุมชนเมือง จึงทำให้ที่ดินในชุมชนมีมูลค่าสูง ดังนั้น จึงส่งผลให้มีการปลูกสร้างบ้านเรือนอย่างหนาแน่นในพื้นที่อันจำกัด โดยเฉพาะในกลุ่มบรรดาเครือญาติ ซึ่งหลังจากที่แยกครอบครัวจากครอบครัวขยายเดิมมาตั้งครอบครัวใหม่ก็มักจะยังคงปลูกสร้างบ้านในบริเวณอาณาเขตเดียวกัน การที่ญาติ ๆ อยู่ร่วมกันในบริเวณเดียวกัน จึง

ทำให้มีความใกล้ชิด และเกื้อกูลระหว่างกันสูง ดังจะพบว่า จะมีการแบ่งปัน หรือแลกเปลี่ยนอาหารระหว่างกัน เช่น เมื่อครัวเรือนใดประกอบอาหารที่แปลก หรืออาหารพิเศษ ก็จะมีการตักแบ่งปันระหว่างเครือญาติที่อาศัยร่วมในบริเวณเดียวกัน หรือจะปรากฏการรวมกลุ่มกันเพื่อทำงานร่วมกัน เช่น กลุ่มทำตอกลาย หรือกลุ่มตีจันทน์รูป ฯลฯ

สำหรับความสัมพันธ์ทางสังคม ในกลุ่มผู้ที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ในชุมชน ซึ่งเข้ามาอยู่ด้วยเงื่อนไขต่าง ๆ เช่น เพื่อเป็นทาสอยู่อาศัย เพื่อทำการค้า หรือเพื่อการทำงาน ฯลฯ กลุ่มนี้จะมีความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกัน และระหว่างสมาชิกภายในชุมชนน้อย จึงมีการแบ่งแยกความสัมพันธ์โดยนัย ระหว่างผู้ที่อยู่เดิมและผู้ที่มาอยู่ใหม่ รวมถึงความรู้สึกผูกพันต่อชุมชน ก็จะมีระดับที่แตกต่างกัน ในกลุ่มผู้ที่มาอยู่ใหม่จะมีความรู้สึกผูกพันกับความเป็นมา และความเป็นชุมชนน้อย น้อยกว่ากลุ่มผู้ที่อาศัยอยู่แต่เดิม

สำหรับการปกครองของชุมชนนั้น แต่เดิมก็มีการปกครองเช่นหมู่บ้านทั่วไป ที่มีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำอย่างเป็นทางการ หากต่อมาชุมชนวิบูลย์ได้ถูกกำหนดให้เป็นเขตเทศบาล ทำให้ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านหมดไปจากชุมชน และมีการปกครองโดยการเลือกตั้งประธานชุมชน ให้ทำหน้าที่เป็นผู้นำชุมชน พร้อมกับการเลือกตั้งคณะกรรมการชุมชนเพื่อทำหน้าที่บริหารชุมชน ขณะเดียวกันพระสงฆ์ในชุมชน ยังคงมีบทบาทในฐานะผู้นำที่ไม่เป็นทางการของชุมชนอยู่ แม้ว่าบทบาทที่มีการปกครองในชุมชนจะลดน้อยลงกว่าอดีต แต่ทว่ายังคงเป็นบทบาทที่ได้รับการยอมรับจากผู้คนในชุมชน ด้วยรากฐานความผูกพันระหว่างวัดกับชุมชนที่แนบแน่นมาแต่ครั้งอดีต พัฒนาการและกิจกรรมต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นชื่อเสียงของชุมชน ล้วนเป็นสิ่งที่เกิดจากการรวมพลังระหว่างวัดและบ้าน ต่างเกื้อกูลระหว่างกัน แม้ในปัจจุบันรูปแบบของการเกื้อกูลของความสัมพันธ์จะเปลี่ยนไปจากอดีต แต่วัดยังคงเป็นแหล่งบรรเทาความเดือดร้อนของผู้คนในชุมชนอยู่ โดยเฉพาะในภาวะการณ์ที่มูลค่าที่ดินมีค่าสูงมาก ทำให้ผู้คนส่วนมากสามารถครอบครองที่ดินเพียงเพื่อการปลูกสร้างที่อยู่อาศัย ไม่กว้างขวางพอที่จะจัดสรรพื้นที่เพื่อใช้ทำสถานที่จอดรถของตนเอง จึงเป็นความเดือดร้อน ทำให้ในทุกวันนี้ผู้คนในชุมชนต้องอาศัยสถานที่บริเวณลานวัด สำหรับเป็นที่จอดรถทั้งในช่วงเวลากลางวันและกลางคืน

4. ระบบเศรษฐกิจและการศึกษาของชุมชน

จากภูมิหลังของผู้คนในชุมชน นับแต่ครั้งบรรพบุรุษที่ถูกกวาดต้อนมาจากฝั่งประเทศพม่า ซึ่งบรรพบุรุษของชาววัลลายนั้น เป็นผู้มีความรู้ความชำนาญในการทำเครื่องเงิน และได้นำความรู้ดังกล่าวมาใช้เป็นเครื่องมือในการทำเครื่องเงินในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเป็นผู้ผลิตเครื่องเงินเพื่อขาย การรับจ้างผลิตเครื่องเงิน หรือการเป็นช่างประจำคุ้มหลวง จนชื่อเสียงการทำเครื่องเงินของช่างบ้านวัลลายเป็นที่กล่าวขาน และได้รับการยอมรับจากบุคคลทั่วไป

หากแต่ในอดีตการทำเครื่องเงินก็ไม่ใช่อาชีพหลักของชุมชน ผู้คนในชุมชนยังคงมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับระบบการเกษตรเพื่อการเลี้ยงชีพ จากการทำนาปลูกพืชต่าง ๆ เพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนและแบ่งส่วนที่เหลือจากการบริโภคในครัวเรือนออกจำหน่าย โดยพื้นที่เพื่อการเกษตรของชุมชนบางส่วนจะอยู่ในบริเวณชุมชน และส่วนมากจะอยู่ในบริเวณกิโลเมตรที่ 6-7 ซึ่งปัจจุบันคือ บริเวณใกล้ ๆ สนามบินเชียงใหม่ ดังนั้นในช่วงฤดูกาลทำนา คนในชุมชนยังคงมีการทำนาปลูกข้าว มีการหาอาหารประเภท ปู ปลา กุ้ง หอย จากแหล่งน้ำที่ใกล้เคียง เพื่อใช้เป็นอาหารสำหรับบริโภคในครัวเรือน และในช่วงเวลาที่ว่างเว้นจากการทำนาจึงเป็นช่วงเวลาของการผลิตงานหัตถกรรมเครื่องเงิน

จวบจนกระทั่งในปี พ.ศ.2500 ในสมัยของจอมพล ป.พิบูลย์สงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีนโยบายส่งเสริมการผลิตเครื่องเงินเพื่อการค้ามากขึ้น จนทำให้การทำเครื่องเงินกลายเป็นอาชีพหลักของชุมชน ประกอบกับการพัฒนาด้านต่าง ๆ ของเมืองเชียงใหม่ ได้ขยายพื้นที่ออกเพื่อรองรับการพัฒนาที่จะเกิดขึ้น พื้นที่ทางการเกษตรของชุมชน ได้ถูกพัฒนาเพื่อประโยชน์ทางธุรกิจ จึงทำให้อาชีพเกษตรกรรมลดบทบาทลง จนกระทั่งในปัจจุบันท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ค่านิยมเรื่องงานอาชีพของคนในชุมชนก็เริ่มเปลี่ยนแปลงตาม เกิดอาชีพที่หลากหลายขึ้นในชุมชน ผู้คนบางส่วนยังคงประกอบอาชีพการทำเครื่องเงินในขณะที่ผู้คนอีกจำนวนหนึ่งได้ปรับเปลี่ยนอาชีพสู่การรับราชการ การทำการค้า การทำงานในภาคอุตสาหกรรม และการบริการ ฯลฯ

สำหรับการบริโภคในปัจจุบันนั้น จากสภาพความเป็นชุมชนเมือง ซึ่งมีความสะดวกสบายจากระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานต่าง ๆ ตลอดจนการคมนาคมติดต่อระหว่างชุมชนที่รวดเร็ว ทำให้ผู้คนในชุมชนได้รับความสะดวกสบายต่าง ๆ ในลักษณะที่หลากหลาย ในชีวิตประจำวันการจับจ่าย

เพื่อการบริโภค ชาววัลลายจะนิยมไปซื้อสินค้าจากตลาดประตูเชียงใหม่ ซึ่งถือว่าเป็น "กาดเช้า" และตลาดประตูก้อม หรือกาดก้อม ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของชุมชน ตลาดนี้ จะมีการขายสินค้าต่าง ๆ ในช่วงเช้าเช่นกัน นอกจากนี้ ยังมีตลาดศุภชัยเนตร ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของชุมชน เป็นตลาดขนาดใหญ่ เป็นตลาดเช้าและมีร้านค้ายามค่ำคีน รวมทั้งยังเป็นตลาดพระเครื่องที่มีชื่อเสียงของเชียงใหม่ และยังมีโรงภาพยนตร์และโรงแรมขนาดใหญ่ อยู่ภายในอาณาบริเวณของตลาด

สำหรับการศึกษาของชุมชนนั้น ในอดีตชุมชนวัลลาย ก็มีลักษณะคล้ายชุมชนอื่น ๆ คือ ผู้คนให้ความสำคัญต่อการศึกษาเพื่อเป็นเครื่องมือประกอบอาชีพน้อย โดยเฉพาะในภาวะที่ผู้คนมีความสนใจต่อการประกอบอาชีพการทำเครื่องเงิน เพื่อเป็นอาชีพหลัก จึงทำให้มีการศึกษาต่อหลังการศึกษาภาคบังคับในจำนวนที่น้อย โดยส่วนมากจะนิยมเรียนรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพการทำเครื่องเงินจากครอบครัวและชุมชนเป็นสำคัญ ทั้งนี้ในชุมชนมีสถานศึกษาระดับประถมศึกษาหนึ่งแห่งคือ โรงเรียนเทศบาลวัดศรีสุพรรณ เป็นโรงเรียนที่ผู้คนในชุมชนส่งบุตรหลานเข้าเรียน หรือผู้ขายคนใดที่ประสงค์จะศึกษาต่อก็อาจศึกษาในรูปแบบของการบวชเรียน ซึ่งเคยเป็นที่นิยมของคนในชุมชน หากแต่ในปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ ได้ทำให้ผู้คนในชุมชนมีค่านิยมทางการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงไป ต่างพยายามสนับสนุนโอกาสทางการศึกษาให้แก่บุตรหลานในลักษณะต่าง ๆ เช่น สำหรับกลุ่มคนที่มีระดับฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี จะสนับสนุนให้บุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนที่มีชื่อเสียงภายนอกชุมชน และให้เรียนในระดับที่สูงตามกำลังความสามารถ สำหรับกลุ่มคนในฐานะเศรษฐกิจในระดับปานกลางก็ยังคงนิยมให้บุตรหลานรับการศึกษาเบื้องต้นจากโรงเรียนประถมในชุมชนก่อน หลังจากนั้นจึงสนับสนุนให้เข้าเรียนยังสถานศึกษาต่าง ๆ สำหรับรูปแบบของการแสวงหาโอกาสทางการศึกษาจากการบวชเรียนได้เสื่อมความนิยมไปจากชุมชน ดังที่เจ้าอาวาสวัดหมื่นสาร ได้เล่าว่า นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2534 ไม่มีลูกหลานของคนในชุมชนเข้ามาบวชเรียนเลย เพราะทั้งหมดจะมุ่งเข้ารับการศึกษจากสถานศึกษาโดยตรง ทั้งนี้โดยคาดหวังว่า การศึกษาจะเป็นการเพิ่มโอกาสในแสวงหาอาชีพที่มั่นคง สะดวกสบายมีรายได้ที่ดีเพื่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่ดีขึ้นในอนาคต

5. ระบบวัฒนธรรมของชุมชน

ชุมชนวัวลายเป็นชุมชนที่มีการผสมผสานของระบบความเชื่อระหว่างพุทธศาสนา พราหมณ์ และผี ดังจะปรากฏให้เห็นจากการปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ดังเช่น

การปฏิบัติต่อพุทธศาสนา ผู้คนในชุมชนมีความผูกพันกับพุทธศาสนา อย่างแน่นแฟ้นจาก ประวัติของวัดหมื่นสารซึ่งเป็นวัดประจำชุมชนได้สะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธา ความเชื่อของผู้คนใน ชุมชนที่มีต่อศาสนา กล่าวคือ วัดหมื่นสาร เป็นวัดก่อสร้างตั้งแต่ในสมัยของพระเจ้าติโลกราช และ มีความรุ่งเรืองอย่างสูง ต่อมาเมื่อเชียงใหม่ต้องพญากับภาวะสงครามกับประเทศพม่า ทำให้ วัดหมื่นสารต้องกลายสภาพเป็นวัดร้าง คงเหลือเพียง เนินวิหารและเจดีย์เท่านั้น ต่อมาเมื่อพระเจ้า กาวิละได้กวาดต้อนผู้คนจากบ้านวัวลาย ฝั่งประเทศพม่า ให้มาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณโดยรอบวัดหมื่นสาร ด้วยแรงศรัทธาที่ชาวบ้านวัวลายมีต่อพุทธศาสนา จึงได้ช่วยกันบูรณะฟื้นฟูวัดหมื่นเงินสาร ในด้าน ต่าง ๆ จนกระทั่งกลับสู่สภาพที่ดีดังเดิม และร่วมอุปถัมภ์พัฒนาให้มีความงดงามทางด้านสถาปัตยกรรม เช่นปัจจุบัน วัดในชุมชนจึงเป็นศูนย์รวมแห่งพลังศรัทธาของชุมชน สำหรับวัดหมื่นสาร นอกจาก จะเป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาแล้ว ยังเป็นศูนย์กลาง ของการเรียนรู้ของชุมชน งานศิลปกรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏตามผนังโบสถ์ วิหาร จะเป็นสิ่งที่ชาวบ้าน นำไปใช้ในการคัดลอก หรือประดิษฐ์ลวดลายลงในเครื่องเงินของชุมชน

นอกจากความเชื่อต่อพุทธศาสนาแล้ว ชุมชนยังมีความเชื่อและวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องผี กล่าวคือ จากภูมิหลังของผู้คนในชุมชน ซึ่งเป็นเชื้อสายไทยใหญ่ จึงทำให้ผู้คนมีความเชื่อในเรื่อง ของผีบรรพบุรุษ และยังคงมีพิธีกรรมในการปฏิบัติเพื่อแสดงถึงความเคารพ ความกตัญญูรู้คุณต่อผี บรรพบุรุษเหล่านั้นในรูปของการพ้อนผีผด โดยเชื่อว่าบรรพบุรุษที่ตายไปแล้วจะมีฤทธิ์สามารถให้คุณ หรือโทษแก่ลูกหลานได้ จึงได้จัดพิธีกรรมการพ้อนผีผดขึ้น จากการเชื่อดวงวิญญาณของผีบรรพบุรุษ มาประทับทรงร่างผู้ที่ถูกกำหนดให้เป็นม้าขี่ เพื่อที่จะได้มารับของเซ่นสรวง และพบปะกับลูกหลาน ซึ่งพิธีกรรมการพ้อนผีผดนี้ จะเป็นการรวมกันในกลุ่มเครือญาติที่นับถือผีบรรพบุรุษเดียวกัน

ผีเสื้อวัด ก็เป็นความเชื่อต่ออำนาจเหนือธรรมชาติอีกอย่างหนึ่ง ที่ชาวบ้านให้ความเคารพ บำรุง กล่าวคือเชื่อว่า ที่วัดจะมีเทพบิดาเป็นผู้รักษาคุ้มครองศาสนสถานและศาสนวัตถุ ซึ่งเรียก

กันว่า ฝึเลื้อวัด และจะต้องที่อยู่อาศัยสำหรับฝึเลื้อวัดที่เรียกกันว่า "กู่เจ้า" ซึ่งจะเป็นที่ชาวบ้านให้ความเคารพในอิทธิฤทธิ์ ดังจะปรากฏว่า ที่บริเวณกู่เจ้า มักจะมีชาวบ้านในชุมชนมากราบไหว้บนบานขอความช่วยเหลืออยู่บ่อยครั้ง

ขณะเดียวกันในการประกอบอาชีพการทำเครื่องเงินของชุมชน ยังมีข้อปฏิบัติเกี่ยวกับฝึเข้ามาเกี่ยวข้อง กล่าวคือในการสร้างเตาสำหรับหลอมเครื่องเงินนั้น ก่อนการสร้างเตาเผาในบริเวณใดของบ้าน เจ้าของบ้านจะต้องนำดอกไม้ธูปเทียนมาจุดที่บริเวณนั้น และกล่าวขออนุญาตและขอความคุ้มครองจากเจ้าที่ (แม่พระธรณี) ให้ประกอบอาชีพได้ประสบความสำเร็จ จากนั้นจึงจะสามารถสร้างเตาเผาขึ้นในบริเวณนั้น และในช่วงเทศกาลสงกรานต์และเทศกาลลอยกระทงของทุกปี เจ้าของเตาจะต้องนำประทีป (เทียนขี้ผึ้งที่บรรจุในถ้วยดินขนาดเล็ก) มาจุดไฟวางโดยรอบเตา พร้อมทั้งกล่าวขอบคุณเจ้าที่ (แม่พระธรณี) ที่ทำให้ประสบความสำเร็จในการทำงานที่ผ่านมา และขอความคุ้มครองต่อไป

สำหรับประเพณีของชุมชนนั้น ยังคงมีการยึดถือปฏิบัติในประเพณีต่าง ๆ ตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติในสังคมล้านนาทั่วไป อาทิ การปฏิบัติในประเพณีสงกรานต์ ซึ่งมีข้อกำหนดในการปฏิบัติเป็นประจำในช่วงระหว่างวันที่ 13 - 16 เมษายน ของทุกปี อันเป็นประเพณีที่แสดงถึงความกตัญญูเวทิต่อผู้มีพระคุณ การแสดงออกถึงความเคารพต่อผู้อาวุโส และความผูกพันระหว่างเครือญาติ หรือประเพณีการทานก๋วยสลาก ซึ่งเป็นประเพณีที่สืบทอดมาเนิ่นนาน ด้วยความเชื่อว่าเป็นการอุทิศส่วนกุศลไปหาญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว และการสร้างบุญเพื่อโลกนี้และโลกหน้า ฯลฯ

นอกจากวัฒนธรรมเกี่ยวกับเรื่องความเชื่อของชุมชนแล้ว ชุมชนวัวลายยังมีวัฒนธรรมทางด้านศิลปกรรมที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ สร้างชื่อเสียงให้แก่ชุมชนมาเป็นเวลานาน เช่น ในปี พ.ศ. 2477 ชุมชนวัวลายเป็นชุมชนที่ริเริ่มประเพณีลอยกระทงใหญ่เป็นครั้งแรกของจังหวัดเชียงใหม่ โดยการจัดทำโคมลอย เป็นรูปวัวลายตั้งอยู่บนแพหอยกกล้วย จากนั้นจึงจัดขบวนช่างฟ้อนรำ ขบวนม้องกลอง และชาวบ้านร่วมกันนำไปกระถางลอยที่แม่น้ำปิง บริเวณหน้าคุ้มหลวง (ปัจจุบันคือตลาดเทศบาล) และได้จัดทำประเพณีนี้ติดต่อกันหลายปี จนกระทั่งเทศบาลเชียงใหม่นำไปเป็นแบบอย่างในการจัดขบวนแพและการประกวดกระทงใหญ่ ในประเพณีี่เป็งของชาวเชียงใหม่ สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ศิลปะการฟ้อนรำ ก็เป็นเอกลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่งของบ้านวัวลาย นับจากอดีตในครั้งที่เมืองเชียงใหม่ยังไม่มีวิทยาลัยนาฏศิลป์ เพื่อจะรองรับแขกบ้านแขกเมืองทางจังหวัดเชียงใหม่จะมารับเอาช่างฟ้อนของวัดหมื่นสาร ไปฟ้อนรำต้อนรับอาคันตุกะต่าง ๆ ที่มาเยือนเพราะที่วัดหมื่นสารหรือชุมชนวัวลายได้ชื่อว่า มีช่างฟ้อนที่มีความสามารถในการฟ้อนรำได้งดงามอ่อนช้อย และช่างฟ้อนเหล่านี้ ได้รับคัดเลือกให้ไปฟ้อนรำประจำคุ้มหลวง แม้แต่รัฐบาลก็ให้ความชื่นชมยกย่องในความสามารถของบรรดาช่างฟ้อนบ้านวัวลาย ได้ส่งช่างฟ้อนบ้านวัวลายไปแสดงการฟ้อนรำยังต่างประเทศ เช่น ประเทศเกาหลี ไต้หวัน ไทยเป เป็นต้น

เป็นที่ภาคภูมิใจอย่างยิ่งของชาวบ้านวัวลายที่ได้มีโอกาสเฝ้ารับเสด็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีมาหลายพระองค์ ซึ่งได้เสด็จทอดพระเนตรการผลิตเครื่องเงินด้วยความสนพระทัยพร้อม ทั้งเจ้านายฝ่ายเหนือ อาทิ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบัน สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นต้น ซึ่งนับเป็นเกียรติประวัติที่ภาคภูมิใจในการผลิตศิลปหัตถกรรมเครื่องเงินของชุมชน

6. การผลิตหัตถกรรม และการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

ชุมชนบ้านวัวลายมีชื่อเสียงในการผลิตเครื่องเงินมาเนิ่นนาน ในอดีตทุกครัวเรือนในชุมชนบ้านวัวลายจะยึดอาชีพการผลิตเครื่องเงินร่วมกับการทำการเกษตร โดยจะเป็นลักษณะของการผลิตใช้ในครัวเรือนในวิถีชีวิต การรับจ้างและการผลิตขายในบางส่วนภายใต้สภาพแวดล้อมของชุมชนที่มีความเป็นธรรมชาติ ทั้งนี้เครื่องเงินที่ชาวบ้านวัวลายผลิตนั้นส่วนมากจะผลิตเป็นภาชนะต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของการใช้สอย และเพื่อเป็นเครื่องใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาเช่น ขันน้ำขนาดต่าง ๆ ชุดพอบสำหรับบรรจุหมาก พลุ เมียง บุหรี่ ชุดพานขนาดต่าง ๆ จอก (ที่บรรจุน้ำลักษณะรูปทรงคล้ายแก้วน้ำ ถาด แจกันและนิยมผลิตใน 3 ลวดลายคือ ลายเมือง (เป็นลายที่นิยมแกะสลักเป็นรูปสัตว์ 12 ราศี) ลายม่าน (ลายพม่า เป็นลายที่มีการแกะสลักลายนูนลึกมักทำเป็นรูปตัวละครในทำร้ายรา

ต่าง ๆ) และลายแม่ย่อย (เป็นลายที่นิยมแกะสลักเป็นรูปดอกไม้ต่าง ๆ ลักษณะลายละเอียด) ซึ่งเป็นลวดลายดั้งเดิมของชุมชน สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการผลิตนั้น เป็นวัสดุอุปกรณ์แบบพื้นบ้าน เช่น เตาสำหรับหลอมเครื่องเงินแบบสุบลม เป้าสำหรับใส่เม็ดเงินเพื่อนำไปหลอม และเบ็งสำหรับใช้เป็นแม่พิมพ์ใส่เงินที่หลอมแล้ว ต่างทำด้วยดินเผา ลี้ม ค้อน หรือเครื่องมือประกอบการตีขึ้นรูปก็ล้วนแต่เป็นเครื่องมือแบบง่าย ๆ ที่ทำด้วยแรงงานคน

ต่อมาในปี พ.ศ.2500 รัฐบาลได้มีนโยบายส่งเสริมการผลิตศิลปหัตถกรรมสู่ระบบการค้า มีการรณรงค์ให้ชาวบ้านผลิตเครื่องเงินออกขาย จึงทำให้เกิดการตั้งร้านค้าสำหรับขายเครื่องเงินขึ้นภายในชุมชน โดยเจ้าของร้านค้าก็เป็นคนในชุมชนและใช้วิธีการแสวงหาสินค้าเพื่อมาจำหน่ายในร้าน จากการผลิตเองในครอบครัวหรือการรับซื้อเครื่องเงินจากครัวเรือนต่าง ๆ ที่ผลิตหรือการว่าจ้างในชุมชน ทำให้การผลิตนับเป็นจุดเริ่มของการเปลี่ยนแปลงจากการผลิตแบบยังชีพ ผู้การผลิตเพื่อการค้า ของงานหัตถกรรมเครื่องเงินบ้านวัวลาย สำหรับในระยะแรกนั้น ๆ ร้านค้ามีไม่มาก ต่อมาเมื่อผู้คนนิยมเครื่องเงินมากขึ้นและกิจการการค้าเครื่องเงินสามารถสร้างรายได้ที่ดี จึงทำให้เกิดร้านจำหน่ายเครื่องเงินเพิ่มมากขึ้น ตามบริเวณสองฟากถนนวัวลาย

หลังจากปี พ.ศ.2500 เป็นต้นมาเครื่องเงินของบ้านวัวลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับความนิยมและเป็นที่ต้องการของตลาดจำนวนมาก เริ่มมีผู้คนเดินทางมายังชุมชนเพื่อหาซื้อเครื่องเงินของบ้านวัวลาย ประกอบกับในปี พ.ศ.2512-2520 รัฐบาลได้มีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว เริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 มุ่งเน้นการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยว เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองหนึ่งที่ส่งเสริมท่องเที่ยว จากภาวะการณ์ที่สอดคล้องกันดังกล่าวทำให้มีผู้คนเป็นจำนวนมากทั้งคนที่อยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ คนต่างจังหวัดและคนต่างประเทศ นิยมเดินทางมาท่องเที่ยวบ้านวัวลาย เพื่อชมและซื้อหาเครื่องเงิน ในช่วงเวลาดังกล่าว จึงเป็นยุคทองของเครื่องเงินบ้านวัวลาย มีการทำเครื่องเงินเพื่อเป็นอาชีพอย่างจริงจัง ก่อให้เกิดร้านค้าเครื่องเงินจำนวนมากและมีการแข่งขันทางการค้าเกิดขึ้นภายในชุมชน เช่นเดียวกับการจ้างแรงงานเพื่อการผลิต ก็ได้กระจายทั่วทั้งชุมชน ทั้งในรูปแบบของการกระจายงานออกไปให้ช่างได้ทำตามบ้านเรือนต่าง ๆ หรือการออกไปทำงานในร้านค้า ซึ่งจะเป็นการทำงาน ร่วมไปกับการสาธิตขั้นตอน

ต่าง ๆ ของการประดิษฐ์งานหัตถกรรมศิลป์ให้ลูกค้าได้เห็นจริง จึงเป็นยุทธวิธีหนึ่งในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกค้า ต่อกรรมวิธีการผลิตหัตถกรรมเครื่องเงินของบ้านวัวลาย ซึ่งเป็นกระบวนการผลิตจากฝีมือและใช้ความประณีต ในทุกขั้นตอน จากชื่อเสียงของงานหัตถกรรมเครื่องเงินของบ้านวัวลาย ได้นำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ แก่ชุมชน กล่าวคือ เมื่อบ้านวัวลายกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว ทางด้านหัตถศิลป์แหล่งสำคัญของเชียงใหม่ อีกทั้งมีทำเลที่ตั้งอยู่ในเขตเมืองเชียงใหม่ และมีการพัฒนาการของระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ ให้เกิดความเจริญตามอย่างสังคมเมืองมากขึ้น จึงทำให้มีผู้คนบางส่วนอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชน เพื่อทำกิจการต่าง ๆ ภายในชุมชน หรือเพื่อการพักอาศัย และเพื่อการทำงานในชุมชน ซึ่งการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้คนในชุมชน ก่อเกิดการเปลี่ยนแปลงต่อโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนในชุมชน ระหว่างผู้ที่อยู่ก่อนและผู้อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ ภาพที่ปรากฏคือ จำนวนผู้คนและบ้านเรือนในรูปแบบต่าง ๆ ที่เบียดเสียดหนาแน่นขึ้น และแนวรั้วที่เปลี่ยนไปจากอดีตในปี พ.ศ. 2507 อาณาเขตระหว่างบ้านยังไม่มีรั้วกันอย่างถาวร และบริเวณอาณาเขตด้านหน้าบ้านติดริมถนน มีเพียงต้นชาประดับปลูกเป็นแนวรั้ว จึงทำให้เพื่อนบ้านสามารถเดินทางไปมาหาสู่กันโดยไม่มีแนวรั้วมากั้นขวาง และในสภาพปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็นรั้วที่ถูกสร้างขึ้นด้วยไม้ คอนกรีตและลวดเหล็ก

ความเปลี่ยนแปลงของการผลิตเครื่องเงินและชุมชน เริ่มมากขึ้นเมื่อรัฐบาลได้มีนโยบายพัฒนาเมืองหลัก 5 จังหวัดตามภูมิภาคต่าง ๆ เมืองเชียงใหม่ได้ถูกคัดเลือกให้เป็นจังหวัดเป้าหมายในพื้นที่ภาคเหนือ ให้ดำเนินการพัฒนาเป็นเมืองหลักในการมีบทบาทเป็นศูนย์กลางธุรกิจการค้า การบริการ การท่องเที่ยวของภาคเหนือตอนบน และขยายบทบาทเป็นแหล่งอุตสาหกรรมมากขึ้นมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) โดยกำหนดแนวทางพัฒนาเมืองหลักไว้ 4 ประการคือ ประการแรกให้มุ่งประสานการระบบโครงข่ายบริการพื้นฐานที่จำเป็นควบคู่กับมาตรการทางการผังเมือง และการใช้ที่ดิน พร้อมกับกระตุ้นให้มีการลงทุนทางเศรษฐกิจ ปรับปรุงระบบการคลัง และการบริหารงานส่วนท้องถิ่น เพื่อแบ่งเบาภาระการลงทุนพัฒนาระหว่างส่วนกลางกับส่วนท้องถิ่นให้เหมาะสม เพื่อพัฒนาฐานเศรษฐกิจในส่วนภูมิภาคให้มีความพร้อม ที่จะรองรับการกระจายกิจกรรมจากกรุงเทพฯ ประการที่สอง ปรับปรุงระบบสาธารณูปโภคในเขตเมือง พร้อมทั้งวางโครงข่ายทางคมนาคมขนส่งหลัก ที่เชื่อมโยงเมืองหลัก

เข้ากับระบบเศรษฐกิจของประเทศ ประการที่สาม เร่งเร้าส่งเสริมการลงทุนอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว และระบบการตลาดในเมืองหลัก ให้เป็นแหล่งการจ้างงานเพิ่มขึ้น เพื่อรองรับ แรงงานส่วนเกินจากภาคเกษตร และประการสุดท้าย กำหนดการแบ่งเบาภาระการลงทุนพัฒนา บริการพื้นฐานส่วนรวมของเมือง เปลี่ยนจากเดิมสัดส่วน 70 : 30 เป็น 60 : 40 เป็นอย่างต่ำ การพัฒนาเมืองหลักของเชียงใหม่ ในด้านการส่งเสริมการขายตัวของภาคธุรกิจอุตสาหกรรม คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนได้ประกาศให้พื้นที่ เขตสันกำแพง (ถนนเชียงใหม่-บ่อสร้าง) เป็น เขตพื้นที่ส่งเสริมการลงทุน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2521 เป็นต้น

จากนโยบายดังกล่าว ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการผลิตเครื่องเงินของบ้านวัวลาย กล่าวคือ การที่พื้นที่เขตอำเภอสันกำแพงได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยมีแหล่งท่องเที่ยว ทางหัตถศิลป์ของหมู่บ้านบ่อสร้างเป็นแหล่งสำคัญ ร่วมกับงานหัตถศิลป์ด้านอื่น ๆ เช่น เครื่องเงิน เครื่องแกะสลัก และการทอผ้าไหม ฯลฯ จึงทำให้นักท่องเที่ยวให้ความสนใจที่จะท่องเที่ยวใน เขตอำเภอสันกำแพงมากขึ้น มีการใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น การจัดเทศกาลร่ม การโฆษณาประชาสัมพันธ์ และระบบการผูกขาดการท่องเที่ยวกับบริษัททัวร์ ประกอบ กับได้มีนักลงทุนรายใหญ่ ให้ความสนใจมาลงทุนทำธุรกิจด้านหัตถกรรมศิลป์ในเขตสันกำแพงมากขึ้น โดยเฉพาะงานด้านเครื่องเงิน ซึ่งได้มีการลงทุนตั้งโรงงานและร้านค้าขนาดใหญ่ พร้อมทั้งมีการ แสวงหาช่างที่มีฝีมือด้านการทำเครื่องเงิน จากแหล่งต่าง ๆ ดังเช่น เขตหมู่บ้านแม่อ้อย อำเภอ สันทราย รวมทั้งช่างจากหมู่บ้านวัวลาย ทั้งนี้แม้ว่า จะมีความต้องการช่างฝีมือในชุมชนวัวลาย และมีการจ้างงานอยู่เสมอสม่ำเสมอก็ตาม หากแต่ก็มีกลวิธีโดยการให้ค่าตอบแทนที่สูงกว่า หรือการ บริการรถรับส่งระหว่างโรงงานกับชุมชน เป็นการดึงดูดให้ช่างมีฝีมือจากชุมชนวัวลาย ตัดสินใจ เลิกไปทำเครื่องเงินตามโรงงานที่สันกำแพง นอกจากนั้น ระบบการผูกขาดการท่องเที่ยวกับ บริษัททัวร์ ทำให้นักท่องเที่ยวส่วนมากที่เดินทางมาท่องเที่ยวกับบริษัททัวร์ ไม่ได้มาแวะเยี่ยมชมงาน หัตถกรรมเครื่องเงินในชุมชนวัวลายเช่นที่ผ่านมา

สภาพการณ์ดังกล่าว กิจการร้านค้าในชุมชนวัวลายต้องประสบกับความชบเซา ทำให้ร้านค้า บางส่วนต้องปรับเปลี่ยนบทบาท จากการเป็นผู้จำหน่ายตรงต่อลูกค้า เป็นการนำสินค้าเครื่องเงินที่ ทางร้านทำการผลิต ไปจำหน่ายให้แก่ร้านค้าขนาดใหญ่ในเขตอำเภอสันกำแพง เพื่อให้ธุรกิจร้านค้า

ของตนเองสามารถดำรงอยู่ได้ และได้มีความพยายามในการพัฒนารูปแบบและลวดลายของงานหัตถกรรมเครื่องเงิน ให้มีความหลากหลายมากขึ้น จากเดิมที่นิยมผลิตเพียงภาชนะ เครื่องใช้ประจำบ้าน หรือเครื่องใช้ในงานพิธีกรรม ก็มีการคิดค้นในการผลิตเครื่องประดับต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น เช่น เข็มขัด กำไล เครื่องประดับผม แหวนต่าง ๆ รวมทั้งงานหัตถกรรมการสลักลวดลายต่าง ๆ ลงบนเครื่องเงิน หรืออลูมิเนียม เพื่อทำเป็นแผ่นภาพในการประดับตกแต่งบ้าน ฯลฯ และในบางส่วนก็ต้องปรับเปลี่ยนสถานที่ตั้งร้านค้าเพื่อจำหน่ายผลผลิต จากเดิมที่ตั้งร้านจำหน่ายในเขตชุมชน ก็ได้ย้ายมาเปิดทำการค้าในบริเวณศูนย์การค้าไนท์บาร์ซาร์ ซึ่งเป็นย่านการค้าที่จำหน่ายสินค้าในเวลาค่ำคืน และเป็นย่านการค้าที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศนิยมมาท่องเที่ยวเพื่อเลือกซื้อสินค้าพื้นเมืองต่าง ๆ

สิ่งต่าง ๆ ที่ชุมชนวัวลายประสบ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่องานหัตถกรรมเครื่องเงินของบ้านวัวลาย การที่ต้องปรับเปลี่ยนบทบาทจากผู้ขายตรง เป็นผู้ขายส่ง ทำให้ต้องเผชิญกับการถูกกดราคาจากร้านค้าขนาดใหญ่ รวมทั้งต้นทุนการผลิตต่าง ๆ ทั้งราคาของวัสดุที่เพิ่มขึ้น ทำให้ต้องมีการปรับประยุกต์วัสดุ และอุปกรณ์ในการผลิตบางอย่างตามความเหมาะสม ให้สอดคล้องกับราคาผลิตภัณฑ์ รวมทั้งปัญหาเรื่องการแย่งชิงแรงงานที่มีฝีมือ ทำให้ค่าแรงเพิ่มสูงขึ้น จึงทำให้เกิดความพยายามในการฝึกแรงงานฝีมือรุ่นใหม่ เพื่อทดแทนแรงงานฝีมือเดิม จึงทำให้เกิดการกระจายความรู้ในการผลิตเครื่องเงิน จากเดิมเป็นการถ่ายทอดความรู้ที่จำกัดในครัวเรือนและเครือญาติ ได้ขยายสู่นอกชุมชน จากการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้ที่สนใจนอกชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เป็นแรงงานในการผลิตแก่ชุมชน

นอกจากนั้น การที่ผู้คนในชุมชนมีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกชุมชน และมีการติดต่อสื่อสารโดยผ่านระบบต่าง ๆ ทำให้มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ค่านิยม ทั้งนี้พระเจ้าอาวาสวัดหมื่นสาร และผู้สูงอายุในชุมชน ถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนว่า แต่ก่อนมาบ้านวัวลาย ได้ชื่อว่า มีการก่อตั้งกลุ่มหนุ่มสาวเป็นแห่งแรกของจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งกลุ่มหนุ่มสาวเหล่านี้ จะทำหน้าที่เป็นช่างฟ้อนรำ และแสดงการละเล่นตีกลอง แต่ในปัจจุบันแม้กระทั่งการตีกลองเพื่อบูชาก็ไม่มีคนสืบทอด พร้อมกับการที่กลุ่มหนุ่มสาวหายไปจากชุมชน เพราะเด็กรุ่นใหม่อายุที่จะมาร่วมเป็นกลุ่มหนุ่มสาว เช่นกันกับทัศนคติเกี่ยวกับงานอาชีพของชุมชน เกิด

ความนิยมทางการศึกษามากขึ้น เพื่อมุ่งหวังว่า การศึกษาจะเป็นแนวทางในการแสวงหาอาชีพที่มั่นคงและดีกว่า จึงทำให้มีการส่งเสริมให้บุตรหลานได้รับการศึกษาให้สูงที่สุดตามกำลังความสามารถ เหตุดังกล่าวเป็นผลให้คนรุ่นใหม่จำนวนมากในชุมชน ไม่มีการเรียนรู้งานอาชีพการทำเครื่องเงิน ทั้งนี้ผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งเคยประกอบอาชีพการทำเครื่องเงิน ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นต่อชุมชนว่า

...แต่ก่อนสมัยรุ่นพ่อรุ่นแม่ก็ทำกันพอประมาณ พอมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวก็ทำกันจริงจังทั้งกลางวันกลางคืน เดินไปทางไหนได้ยินเสียงเป็ก ๆ เป่าก ๆ ในแต่ละวันมีทัวร์มาจอดหลายคัน นักท่องเที่ยวเดินเต็มไปหมด มาเดี๋ยวนี้นักท่องเที่ยวก็หายไป เสียงเป็ก ๆ เป่าก ๆ ก็ค่อย ๆ หายไปตามกัน เด็กรุ่นใหม่ก็ไม่สนใจทำงานนี้กัน เหลือแต่คนรุ่นเก่าที่ทำกันอยู่...

สำหรับในส่วนของการผลิตงานหัตถกรรมเครื่องเงินของชุมชนบ้านวัวลาย มีการเปลี่ยนแปลงในหลายประการ ในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอนำเสนอผลการวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการผลิตงานหัตถกรรมเครื่องเงิน ออกเป็น 3 หัวข้อ คือ

6.1 รูปแบบของหัตถกรรมเครื่องเงิน

6.2 กรรมวิธีการผลิต

6.3 การเปลี่ยนแปลงการผลิต

6.1 รูปแบบของงานหัตถกรรมเครื่องเงิน

เครื่องเงินบ้านวัวลาย แม้จะได้รับการสืบทอดความรู้มาจากบรรพบุรุษที่อพยพมาจากแถบดินแดนประเทศพม่า หากแต่เครื่องเงินของบ้านวัวลายก็มีเอกลักษณ์ทางงานศิลป์เฉพาะตัว และได้มีการพัฒนาการเรื่อยมา ตามสภาพการณ์แวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้การทำเครื่องเงินของบ้านวัวลาย เกิดจากการผลิตเพื่อใช้ในชีวิตรประจำวัน ทั้งยังเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่แสดงถึงสถานะภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมของบุคคลที่ครอบครองด้วย ดังนั้นรูปแบบต่าง ๆ ของเครื่องเงินจึงเป็นการหลอมรวมระหว่างประโยชน์ของการใช้งาน และการชื่นชมความงามของธรรมชาติรอบด้าน รวมไปถึงมีบันทึกต่อการดำรงชีวิตทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ก่อเกิดการสร้างสรรค์งานหัตถกรรมที่ทรงคุณค่าแห่งความงดงามทางศิลป์ ทั้งนี้สามารถจำแนกประเภทของงานหัตถกรรมเครื่องเงินของชุมชนออกเป็น 3 ประเภทคือ

6.1.1 หัตถกรรมประเภทเครื่องใช้ในครัวเรือน จะเป็นการผลิตเพื่อมุ่งประโยชน์ จากการใช้งานในครัวเรือน ได้แก่ ถาดใส่อาหาร จอก สำหรับใส่น้ำดื่ม (รูปทรงคล้ายแก้วน้ำ) โถใส่ข้าว ถ้วย จาน ชาม มีด ช้อนส้อม ทัพพี ปิ่นโต ขนาดต่าง ๆ สำหรับการใช้งานที่ต่างกัน เช่น ใช้ตักน้ำดื่ม หรือน้ำอาบ แจกัน และชุดเขียนหมาก

6.1.2 หัตถกรรมประเภทเครื่องใช้สำหรับพิธีกรรมทางความเชื่อ เป็นการผลิตเพื่อการนำไปใช้เป็นเครื่องใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพลังแห่งความศรัทธาที่มีต่อสิ่งที่เชื่อมั่น อาทิ พานสำหรับบรรจุดอกไม้ สะลุ้ง (ขนาดใหญ่ ซึ่งชาวล้านนาทุกครัวเรือนจะนิยมซื้อหาไว้ เพื่อใช้สำหรับบรรจุสิ่งที่จะใช้ในการทำบุญ อาทิ ดอกไม้ รูปเทียน อาหาร ฯลฯ หรือใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ) หรือการผลิตชุดหัวใจพระพุทธรูป ซึ่งเป็นงานหัตถศิลป์ที่ทรงคุณค่าต่อทางพุทธศาสนา กล่าวคือ ในการสร้างพระพุทธรูป จะมีการจัดทำชุดหัวใจพระพุทธรูป ที่ประกอบด้วยหัวใจ ด้ายไหม ต่าง ๆ สำหรับใช้บรรจุวัตถุสูงค่าเช่น เพชรนิลจินดาต่าง ๆ ตามธรรมเนียมการสร้างพระพุทธรูป ทั้งนี้ช่างฝีมือบ้านวัวลายจะมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับถึงความสามารถในการประดิษฐ์ชุดหัวใจพระพุทธรูปนี้

6.1.3 หัตถกรรมประเภทเครื่องประดับตกแต่งร่างกาย ได้แก่ สร้อยข้อมือ แหวน กำไล เข็มขัด ต่างหู เข็มกลัดเสื้อ กระดุม เครื่องประดับผม

6.2 กรรมวิธีการผลิต

สำหรับการผลิตงานหัตถกรรมเครื่องเงินของบ้านวัวลาย ได้มีวิวัฒนาการตามลำดับ นับจากอดีตราบจนปัจจุบัน จนเกิดเป็นงานหัตถกรรมที่หลากหลาย ซึ่งในส่วนของกรรมวิธีการผลิตนั้น ประกอบด้วยองค์ประกอบและวิธีการดังต่อไปนี้

6.2.1 วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตงานหัตถกรรมเครื่องเงินประกอบด้วย

- วัสดุอุปกรณ์ในการหลอมโลหะเงิน ได้แก่ เตาไฟ ฟืน ถ่าน เตาแก๊ส ไฟฟ้า คีม เล้า (ที่สูบลม) พัด เบ้า (ภาชนะทำด้วยดินเผา มีลักษณะคล้ายถ้วย มีหลายขนาด ใช้สำหรับบรรจุเงินที่หลอมแล้ว เพื่อให้ตกผลึกเป็นแผ่นหลังจากคลายความร้อน) และโลหะเงินที่นำมาหลอม ซึ่งอาจเป็นเงินผสมทองเหลืองและทองแดง ตามแต่ความต้องการในการผลิต

- อุปกรณ์ในการขึ้นรูปภาชนะ ได้แก่ ม้วนเหล็กขนาดต่าง ๆ สำหรับใช้ทาบแผ่นโลหะเงิน แทนเหล็กสำหรับเป็นฐานรองทาบ คีม
- อุปกรณ์ในการแกะสลักลวดลาย หรือตอกลวดลาย ได้แก่ ม้วน ลิ่ม ขนาดต่าง ๆ และชิ้นสำหรับบรรจุภายในภาชนะที่จะตอกลาย
- วัสดุอุปกรณ์ในการขัดล้าง ต้องทำความสะอาดเครื่องเงิน ได้แก่ แปรงทองเหลือง มะขามเปียก กรดน้ำส้ม ผงซักฟอก น้ำ และเตาไฟ

6.2.2 กระบวนการผลิต ประกอบด้วย

- การหลอมโลหะเงิน โดยวิธีการนำเม็ดโลหะเงินที่ต้องการจะหลอมใส่ลงในเบ้า ใช้ถ่านกลบปิดปากเบ้า นำไปเผาในเตาเผาที่เรียกว่า เตาผู้ หรือเตาเล้า ด้วยความร้อนสูงประมาณ 10 นาที เมื่อโลหะละลายจึงเป่าขึ้นไถ่ถ่านออกจากเบ้า นำโลหะที่ละลายแล้วไปเทใส่เบ้าซึ่งบรรจุขี้ผึ้งเหลวไว้ก้นเบ้าเพื่อป้องกันไม่ให้โลหะติดกับเบ้า ทิ้งไว้ให้ประมาณ 3 นาที โลหะเหลวจะเกาะกันเป็นแผ่น ก็สามารถนำมาตีขึ้นรูปได้ สำหรับโลหะที่จะนำมาหลอมนั้น ในบางครั้งอาจไม่ใช่โลหะเงิน 100% แต่จะเป็นโลหะเงิน ผสมกับแผ่นทองเหลือง และทองแดงซึ่งได้จากลวดสายไฟขนาดใหญ่ ในอัตราส่วนตามความต้องการ ซึ่งหมายถึงเปอร์เซ็นต์ของน้ำหนักเงิน เช่น 75% ในการหลอมโลหะที่เป็นโลหะผสมนี้จะใช้ดินประสิว เป็นตัวประสานให้เนื้อโลหะหลอมเป็นเนื้อเดียวกัน

- การขึ้นรูป เป็นการนำโลหะเงินที่ผ่านการหลอมละลายและแข็งตัวเป็นรูปร่างกลมขนาดต่าง ๆ นำมาทาบด้วยม้วนเหล็กในขณะที่ยังคงร้อน โดยใช้คีมช่วยจับ ในการขึ้นรูปนั้น ช่างขึ้นรูปจะเริ่มทำการทาบบริเวณขอบรอบ ๆ แผ่นให้แผ่ขยายออก จนได้ขนาดที่ต้องการ จากนั้น จึงปรับแต่งเป็นรูปทรงต่าง ๆ ตามความต้องการ ซึ่งในการประดิษฐ์เป็นรูปทรงใดนั้น ช่างขึ้นรูปจะกำหนดครูปทรง ด้วยจินตนาการตามความชำนาญที่ได้รับการถ่ายทอดสั่งสมมาจากประสบการณ์ที่ยาวนาน การขึ้นรูปเป็นงานที่ต้องใช้ความอดทนและแรงงานมาก ช่างขึ้นรูปจะต้องทำงานอยู่บริเวณใกล้เตาเผา เพราะเป็นการสะดวกต่อการทาบโลหะให้เป็นรูปร่าง เนื่องจากความร้อนจะช่วยให้โลหะอ่อนตัว ง่ายต่อการขึ้นรูป ดังนั้น เมื่อโลหะเริ่มเย็น ช่างจำเป็นต้องนำ

โลหะไปเผาให้ร้อนอยู่ตลอดเวลา จนกระทั่งสามารถทำรูปทรงของสิ่งที่ต้องการสำเร็จ หลังจากนั้น จึงนำเอาโลหะที่จัดทำรูปทรงเรียบร้อยแล้ว ไปแช่ในกรดน้ำส้ม หรือกรดกำมะถันเจือจาง ประมาณ 2-3 นาที จากนั้นจึงนำขึ้นมาเช็ดด้วยผ้านุ่ม ก่อนจะส่งต่อไปช่างแกะลายเพื่อทำการแกะสลักลวดลายต่อไป

- การแกะสลักลวดลาย เมื่อช่างแกะลายได้รับชิ้นงาน โดยใช้ดินสอตำ จี๊ดแบ่งเป็นช่อง ๆ ตามระยะห่างของลวดลาย พร้อมทั้งวาดโครงสร้างของลวดลายที่ต้องการ (สำหรับช่างที่มีความชำนาญสูงในบางครั้ง อาจไม่จำเป็นต้องใช้ดินสอวาดลวดลายก็ได้) ก่อนที่จะ ใช้ลิ่มตอกด้านในตามลวดลายนั้นเพื่อให้ปรากฏเป็นรอยบนทางด้านนอก ก่อนที่จะทำการแกะสลัก ลายละเอียดของชิ้นงานจากด้านนอกต่อไป จากนั้นจึงนำชิ้นเคียวผสมกับน้ำมันหมู่อัดด้วยพลาสติก บรรจุลงในชิ้นงานที่จะแกะ ชิ้นเมื่อเป็นตัวแล้วจะมีคุณสมบัติคือ มีความแข็งแรงแต่ยืดหยุ่น ช่วยให้ ชิ้นงานไม่ยุบตัว เสียรูปทรงในขณะที่แกะสลัก ขณะเดียวกันช่างแกะสลักจะใส่ไม้ปลั๊กตรงกลาง เพื่อเป็นแกนจับให้สะดวกต่อการแกะสลักลวดลาย หลังจากที่ได้เตรียมขั้นตอนต่าง ๆ ของการแกะ สลักเรียบร้อยแล้ว ช่างแกะสลักจะทำการแกะสลักลายละเอียดของชิ้นงานจากทางด้านนอกจนกระทั่ง สำเร็จ แล้วจึงนำเอาชิ้นงานที่แกะสลักไปตั้งไฟ เพื่อให้ชิ้นลวดลายสามารถนำออกจากชิ้นงานโดย ง่าย จากนั้นจึงนำไปต้มในน้ำกรดกำมะถันเจือจางนาน 30 นาที แล้วนำมาขัดล้างด้วยแปรงทอง เหลือง ก็จะได้เครื่องเงินที่มีเนื้อขาวเงางาม และหากผิวของชิ้นงานมีความขรุขระ ก็จะใช้ตะไบ กับกระดาษทรายขัดให้เรียบเป็นเงางามยิ่งขึ้น

งานแกะสลักลวดลาย จึงเป็นงานประณีตศิลป์ที่ต้องใช้ความละเอียดอ่อน ในการสร้างสรรค์ลวดลายต่าง ๆ ให้มีความงดงามอ่อนช้อยและมีชีวิตชีวา สำหรับการแกะสลัก ของหมู่บ้านวูลายนั้น จะมีเอกลักษณ์เฉพาะ กล่าวคือ จะเป็นการแกะสลักลวดลายทั้งจากด้านนอก และด้านใน จึงทำให้มีลวดลายที่ดูลึกเด่นชัดมากกว่างานแกะสลักเครื่องเงินของที่อื่น ๆ สำหรับ ลวดลายที่นิยมแกะสลักได้แก่ ลายม่าน ลายสิบสองราศี ลายรามเกียรติ์ ลายพระเวสสันดร ลาย แม่ย่า และลายชนบท

6.3 การเปลี่ยนแปลงการผลิต

นับจากที่รัฐบาลได้มีนโยบายส่งเสริมหัตถกรรมการผลิตเครื่องเงินให้เป็นการผลิตเพื่อการค้า ทำให้เครื่องเงินของชุมชนเป็นที่ต้องการและได้รับความนิยมจากประชาชนทั้งในจังหวัด ต่างจังหวัด รวมทั้งนักท่องเที่ยวต่างชาติ ที่มาแวะเยี่ยมชมการผลิตเครื่องเงินพร้อมทั้งสั่งซื้อ สิ่งทำเครื่องเงินต่าง ๆ จากชุมชน ก่อเกิดการผลิตรายอย่างหนาแน่น กลายเป็นหัตถอุตสาหกรรมของทุกครัวเรือน มีการก่อตั้งร้านค้าจำนวนมากในชุมชน ทั้งที่เป็นของคนดั้งเดิมในชุมชน และผู้อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ เพื่อดึงดูดใจลูกค้าในการซื้อเครื่องเงินของบ้านวัวลาย ก่อเกิดการประดิษฐ์คิดค้นการทำเครื่องเงินในรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น เช่น จากเดิมเครื่องเงินที่บ้านวัวลายผลิตมักมุ่งเน้นการผลิตในรูปแบบของภาชนะต่าง ๆ เป็นสำคัญ ได้มีการปรับประยุกต์สร้างสรรค์งานประดิษฐ์ประเภทเครื่องตกแต่งร่างกายมากขึ้น อีกทั้งลวดลายและรูปลักษณะก็มีการคิดค้นเพิ่มขึ้น อาทิ เข็มขัด แต่เดิมจะมีลักษณะเป็นซี่ ห่าง ๆ คล้ายขี้เหล็ก ได้ปรับเปลี่ยนรูปลักษณะเป็นเข็มขัดที่ผลิตจากการถักสานเส้นเงิน ผสมรวมกับการแกะสลักประดับประดา ให้มีความปราณีตวิจิตรบรรจงมากขึ้น เช่น เดียวกับการเปลี่ยนแปลงในแกะสลักลวดลายลงบนภาชนะ ในอดีตจะนิยมผลิตขันเงินแบบเรียบไม่ค้อมมีลวดลาย เพราะเป็นการผลิตเพื่อการใช้สอยเป็นสำคัญ แต่ต่อมาเมื่อเมื่อเป็นการผลิตเพื่อการค้า ก่อเกิดการคิดค้นลวดลายเพิ่มขึ้นเป็นแบบต่าง ๆ จนกระทั่งในปัจจุบันยังเกิดลวดลายใหม่ ๆ เสมอ เช่น ลายนกยูง ลายสัปรด ลายกระถิน ลายดอกหมาก (ลายแฉ่) และลายผักข้าวโพด

ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงการผลิตส่วนหนึ่ง ก็เกิดจากความต้องการของลูกค้า ซึ่งเป็นผู้กำหนดรูปแบบของงานที่ต้องการ ช่วงเวลาดังกล่าวถือเป็นช่วงเวลาแห่งความรุ่งเรือง และพัฒนาการของงานหัตถกรรมเครื่องเงินวัวลายอย่างที่สุด แม้ว่าในช่วงนี้มูลค่าของผลิตภัณฑ์เครื่องเงินบ้านวัวลายมีราคาสูง แต่ก็ยังคงเป็นที่ต้องการอย่างสูงจากลูกค้า ทำให้มีจำเป็นต้องรีบเร่งในการผลิต หากแต่ผู้ผลิตเครื่องเงินในชุมชน ยังให้ความสำคัญต่อคุณภาพของสินค้า ยังคงพิถีพิถันในการเลือกสรรโลหะเงินที่มีคุณภาพดี และยังคงมุ่งเน้นกระบวนการผลิตด้วยแรงงานทุกาในขั้นตอน เพื่อคงความปราณีตงดงามของงานหัตถศิลป์ หากแต่ในภาวะการณ์ที่งานหัตถกรรมเครื่องเงินบ้านวัวลาย

เริ่มเข้าสู่ภาวะชบเซาเช่นในปัจจุบัน ก่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในการผลิตเกิดขึ้น มีการคิดค้นรูปแบบของผลิตภัณฑ์ในรูปแบบใหม่ เช่น การนำเอาโลหะอลูมิเนียมมาใช้แกะสลักลวดลายต่าง ๆ มาใช้ในการผลิตเพิ่มขึ้น เพื่อเป็นการประหยัดเวลาและแรงงาน เช่น การใช้พลังงานความร้อนจากเตาแบบสุบลม การนำเอากรดน้ำส้มมาใช้ในการขัดล้างเครื่องเงิน ซึ่งใช้ระยะเวลาเพียง 30 นาที ทดแทนน้ำมะขามเปียก ซึ่งแต่เดิมต้องใช้เวลาในการแช่ชิ้นงานในน้ำมะขามถึง 2 วัน จึงจะนำมาขัดล้างให้เงา รวมทั้งขั้นตอนในการขึ้นรูปจากเดิมการทำภาชนะต่าง ๆ ต้องขึ้นรูปโดยการตีโครงสร้างโลหะจากแผ่นกลม ปัจจุบันได้มีการปรับประยุกต์การตีรูป โดยการเริ่มต้นจากทำแบบพิมพ์ขึ้นงานโลหะ ในรูปทรงที่ใกล้เคียงของจริง ซึ่งเป็นการผสมรวมระหว่างการผลิตแบบเดิม กับแนวคิดแบบใหม่ ทำให้สามารถผลิตชิ้นงานได้รวดเร็วมากขึ้น ประกอบกับสภาพเศรษฐกิจที่บีบรัด จากการลงทุนที่เพิ่มสูงขึ้น และการแข่งขันทางการค้า ก็มีผลต่อความประสิทธิภาพของงาน กล่าวคือด้วยค่าตอบแทนแรงงานที่มีมูลค่าต่ำกว่าอดีต ทำให้ในบางครั้งแรงงานที่ผลิตขาดความเอาใจใส่จริงจังต่อชิ้นงาน ชิ้นงานขาดความละเอียดอ่อนเช่นอดีต อีกทั้งเกี่ยวกับจริยธรรมของผู้ผลิตก็เปลี่ยนแปลงไป แต่เดิมผู้ผลิตจะคัดสรรโลหะเงินคุณภาพ 100% ในการผลิตงานเพื่อจำหน่าย หรือหากในบางครั้งเงินที่นำมาผลิตมีคุณภาพไม่ดีนัก ผู้ผลิตก็จะบอกกล่าวลูกค้าตามความจริง หากแต่ในปัจจุบันได้มีการปลอมปนคุณภาพของเนื้อโลหะเงินจากเนื้อเงิน 100% เป็นการนำเอาเงิน ผสมทองแดง และทองเหลือง นำมาจำหน่ายแก่ลูกค้าโดยไม่ได้ออกความจริงกับลูกค้า ทั้งนี้ผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งเคยเป็นผู้ผลิตและผู้ประกอบการได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงการผลิตดังกล่าวว่า.....

เดี๋ยวนี้เครื่องเงินบ้านวัวลายมีสารพัดรูปแบบ ตามแต่ใครจะคิดจะทำ บางรายก็ทำดียังคงรักษาชื่อเสียงของหมู่บ้าน แต่บางคนก็ไม่ได้คิดยาวไกล ทำงานไม่ค่อยละเอียด โดยเฉพาะคนใหม่ ๆ แถมท้ายร้านค้าบางร้านก็เอาของไม่ดีมาปลอมปนลูกค้า ซึ่งมันจะเสียเอาภายหลังได้...

กระบวนการฝึกลูกมือช่างฝีมืองานหัตถกรรมในชุมชนเมือง

งานหัตถกรรมเครื่องเงินของบ้านวัวลาย ได้สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งเรื่อยมา เป็นระยะเวลายาวนานกว่า 200 ปี ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ชุมชนได้มีการสั่งสมทักษะ ความรู้ ความชำนาญจากประสบการณ์ที่เนิ่นนาน ซึ่งมีการปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลง รอบด้าน ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม จนก่อเกิดเป็นองค์ความรู้ เป็นภูมิปัญญาของชุมชน และยังคงได้มีการถ่ายทอดต่อให้กับคนรุ่นต่าง ๆ เพื่อสืบทอดความรู้ ความชำนาญ ในงานหัตถกรรม ศิลปกรรมจนปัจจุบัน ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จำแนกกระบวนการฝึกลูกมือช่างฝีมืองาน หัตถกรรมของชุมชน ออกเป็น 2 ช่วงเวลาคือ

1. กระบวนการฝึกลูกมือช่างฝีมือยุคดั้งเดิม (อดีต-พ.ศ.2519)
2. กระบวนการฝึกลูกมือช่างฝีมือยุคปัจจุบัน (พ.ศ.2520-ปัจจุบัน)

1. กระบวนการฝึกลูกมือช่างฝีมือยุคดั้งเดิม (อดีต-พ.ศ.2519)

สำหรับกระบวนการฝึกลูกมือช่างฝีมือของบ้านวัวลายในยุคนี้ ผู้วิจัยได้แยกประเด็น ของการศึกษาออกเป็น 6 หัวข้อ คือ

- 1.1 ลักษณะการผลิต
- 1.2 เนื้อหาการฝึก
- 1.3 วิธีการฝึกลูกมือช่าง
- 1.4 ผู้ถ่ายทอดกับผู้รับการฝึก
- 1.5 สื่อที่ใช้ในการฝึก
- 1.6 การประเมินผลการฝึก

1.1 ลักษณะการผลิต

การผลิตในยุคนี้ เป็นการผลิตที่คาบเกี่ยวในช่วงสองเวลา คือ ช่วงเวลาตอนต้นยุคนี้คงเป็นการผลิตแบบดั้งเดิม มุ่งการผลิตเพื่อใช้ประโยชน์ในครัวเรือนเป็นสำคัญและขายเป็นรายได้และในช่วงปลายยุคนี้ได้รับอิทธิพลของการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เป็นผลต่อกระบวนการผลิตและกระบวนการฝึกหัดฝีมือช่างของชุมชน

ในช่วงตอนต้นของยุคดั้งเดิมนี้ เริ่มตั้งแต่การก่อตั้งชุมชนเป็นการผลิตแบบวิถีชีวิต คือ เป็นการผลิตเพื่อการใช้สอยในชีวิตประจำวัน และจำหน่ายเพื่อเป็นรายได้แก่ครัวเรือน โดยมีการผลิตที่เรียบง่าย จากการใช้วัสดุอุปกรณ์ที่หาได้ในท้องถิ่น ซึ่งการผลิตในยุคนี้เป็นการผลิตงานร่วมกันระหว่างชายกับหญิง ไม่ได้กำหนดหน้าที่อย่างชัดเจนว่างานส่วนไหนจะเป็นงานของผู้ชายและงานส่วนไหนเป็นงานของผู้หญิง หากแต่ด้วยหน้าที่ความรับผิดชอบที่ผู้หญิงจะต้องจัดหาอาหารในครัวเรือน และเลี้ยงดูลูก งานผลิตเครื่องเงินในทุกขั้นตอนจึงมักกระทำโดยผู้ชาย และผู้หญิงจะคอยช่วยเหลือเกี่ยวกับงานด้านการแกะสลักลวดลายและการทำความสะอาดเครื่องเงิน เพราะเป็นงานที่ไม่ต้องใช้แรงงานมากนัก ดังนั้นในช่วงนี้ กระบวนการทำเครื่องเงินในขั้นตอนแรก ๆ ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสิ้นสุดจะสำเร็จในบุคคลคนเดียว จึงเป็นลักษณะของการผลิตแบบครอบครัว

จนกระทั่งในปี พ.ศ.2500 ได้เริ่มมีการส่งเสริมให้เกิดการผลิตเพื่อการค้าเกิดขึ้นในชุมชนเกิดการผลิตอย่างจริงจังกลายเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชน ในระหว่างนี้เอง ระบบการแข่งขันในการผลิตภายในชุมชนเริ่มเกิดขึ้น มีการตั้งร้านค้าจำนวนมากในชุมชน เกิดการจ้างงานขึ้นในชุมชน ส่งผลให้ผู้ที่ไม่มีกำลังทรัพย์ในการลงทุน ต้องปรับเปลี่ยนสภาพเป็นผู้รับจ้างในการผลิต ขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดการพัฒนารูปแบบของงานหัตถกรรมเครื่องเงิน มีความหลากหลายมากตามไปด้วย และได้เริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงต่อกระบวนการผลิตของงานหัตถกรรมเครื่องเงินในชุมชนจากเดิม ที่บุคคลคนเดียวสามารถทำขั้นตอนต่าง ๆ ในการผลิตตั้งแต่ต้นจนสำเร็จได้กลับกลายเป็นการแบ่งงานกันทำ ระหว่างช่างฝีมือ ซึ่งมีความชำนาญเฉพาะด้านที่แยกจากกัน เช่น ช่างที่ขึ้นรูป จะทำการหลอมโลหะและทำรูปทรงได้อย่างดี แต่จะไม่สามารถแกะสลักลายลงบนชิ้นงานได้ และช่างขึ้นรูปจะเป็นเพียงเพศชายเท่านั้น ในขณะที่งานแกะสลักลายได้ถูกกำหนดให้เป็นงานสำหรับเพศหญิง จึงมีเพียงเพศหญิงที่มีความชำนาญในการแกะสลักลวดลาย โดยสรุปช่วงปลายยุคนี้เป็นช่วง

ที่เริ่มเปลี่ยนแปลงการผลิต จากการผลิตแบบครบวงจรในบุคคลคนเดียว เกิดการแยกส่วนการผลิต เกิดขึ้นในบางขั้นตอน ทั้งนี้พระภิกษุอรุณอายุ 88 พรรษา อดีตเคยเป็นผู้ผลิตและผู้ประกอบการ ได้เล่าว่า.....แต่ก่อนคนรุ่นหลวงพอจะต้องทำทุกอย่างได้ในคนเดียว หากจะทำงานสักใบก็หาเงิน มาทุนขึ้นรูปแกะลาย ขัดล้างเอง จนได้ออกมาเป็นชิ้น มารุ่นหลังอีกสักหน่อยเริ่มทำคนเดียวไม่ไหว ขึ้นไปต้องผ่านมือคนอย่างน้อยสองคน กว่าจะเป็นรูปร่างที่ต้องการ...

1.2 เนื้อหาการฝึก

เนื้อหาของการฝึกหัด เนื่องจากในช่วงระยะ เริ่มต้นของยุคนี้ลักษณะ ของการผลิตงานหัตถกรรมของชุมชนซึ่งยังคงเป็นการผลิตแบบครบวงจร จากลักษณะของการผลิต ดังกล่าวส่งผลต่อกระบวนการฝึกลูกมือช่างฝีมือ ซึ่งมีลักษณะของการฝึกหัดที่ครบวงจรเช่นกัน โดย ลูกมือช่างจำเป็นต้องเรียนรู้ถึงเนื้อหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำเครื่องเงินตั้งแต่เริ่มต้นจนจบสิ้น ทุกขั้นตอน นับตั้งแต่การเรียนรู้และเลือกสรรวัสดุอุปกรณ์การผลิต การหลอมโลหะ การขึ้นรูปและ การแกะสลักลวดลาย หรือการทำความสะอาด ดูแลรักษาเครื่องเงินหลังการผลิต โดยเนื้อหา ของการถ่ายทอดนั้น จะเป็นเนื้อหาที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ นอกจากนี้ลูกมือช่างยัง ได้รับการปลูกฝังเกี่ยวกับวินัยปฏิบัติ และข้อห้ามเกี่ยวกับระบบความเชื่อโดยเฉพาะเกี่ยวกับอำนาจ ของสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น ในส่วนของเตาเผาซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการผลิตจะมีการปลูกฝัง ความเชื่อมาเกี่ยวข้องกับการเลือกหาสถานที่ใช้ในการสร้างเตาเผา รวมถึงการปฏิบัติต่อเตาเผา เช่น มิให้เดินข้ามเตาเผา และจะต้องมีการบูชาเช่นสรวงด้วยดอกไม้ธูปเทียนในโอกาสต่าง ๆ เป็นแนวปฏิบัติที่มีต่อเครื่องมือเหล่านั้น สืบต่อกันมา

ขณะเดียวกัน ยังมีการถ่ายทอดปลูกฝังคุณธรรมของช่างเครื่องเงินให้แก่ลูกหลานด้วย กล่าวคือ จะมีการปลูกฝังคุณธรรมความซื่อสัตย์ ในการที่จะไม่หลอกลวงลูกค้าจากการนำโลหะ เงินมาหลอมปนกับโลหะอื่นและหลอกลวงลูกค้าว่าเป็นเงินร้อยเปอร์เซ็นต์แท้ โดยจะต้องบอก ความจริงแก่ลูกค้าถึงคุณภาพของเงินว่าเป็นอย่างไร และสำหรับผู้ที่รับจ้างทำเครื่องเงินทั้งที่รับโลหะ เงินมาทำจากผู้ว่าจ้างหรือเจ้าของร้านสถานประกอบการ จะต้องนำมาหลอมตามความเป็นจริง ไม่ยกยอกเปลี่ยนถ่าย ทั้งนี้ผู้ถ่ายทอดได้ให้เหตุผลว่า เป็นบาปกรรมซึ่งแม้เจ้าของจะไม่รู้แต่

สิ่งศักดิ์สิทธิ์รู้เห็นอยู่ และหากมีการล่วงรู้ย่อมทำให้เกิดการเสื่อมเสียชื่อเสียงต่อการทำงานในอาชีพ
ในอนาคตได้ ทั้งนี้จากลักษณะของการทำหัตถกรรมบ้านวัวลายพบว่า มีการรับงานไปทำที่บ้าน
จำนวนมาก ซึ่งหากผู้รับงานไปทำขาดความซื่อสัตย์ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบในภายหลัง ทั้งนี้
ลุงดวงจันทร์ อายุ 66 ปี ซึ่งเป็นเจ้าของร้านสถานประกอบการและผู้ผลิต ได้บอกว่า...ช่างทำ
เครื่องเงินนอกจากจะเรียนรู้ทุกอย่างเกี่ยวกับการทำเครื่องเงินแล้ว ตั้งแต่การนำโลหะเงินมา
หลอม มาขึ้นรูป มาแกะสลักลวดลายให้สวยงามแล้วยังสั่งสอนลูกหลาน ให้เป็นคนอดทนและซื่อสัตย์
โดยเฉพาะการขึ้นรูปเป็นงานที่หนัก การหลอมโลหะ การผสมโลหะต้องอาศัยความซื่อสัตย์ ดังนั้น
คนสมัยก่อนนอกจากจะสอนวิธีการทำเครื่องเงินแล้วยังสอนหนักสอนหนาเรื่องความซื่อสัตย์ของช่าง
เครื่องเงิน เพื่อให้ได้เป็นอาชีพไว้กินชั่วลูกชั่วหลาน....

1.3 วิธีการฝึกลูกมือช่าง

แม้ว่าการเรียนรู้การเป็นช่างฝีมืองานหัตถกรรมในชุมชน เป็นการเรียนรู้
จากธรรมชาติสิ่งแวดล้อม หรือการเรียนรู้ที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากการดำรงชีวิต
จากสิ่งแวดล้อมในชีวิตประจำวัน เพราะโดยส่วนใหญ่เด็ก ๆ ที่อยู่ในครอบครัวของช่างฝีมือหัตถกรรม
จะเรียนรู้ฝึกทักษะการทำหัตถกรรมโดยไม่รู้ตัว เพราะได้สัมผัสประจำเป็นการตอกย้ำในชีวิตประจำ
วันนอกจากนี้ชุมชนบ้านวัวลายส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นช่างหัตถกรรมเด็ก ๆ มีโอกาสได้พบได้เห็นได้สัมผัส
ได้ทำเป็นประจำ ได้ซักถามในที่สุกก็สามารถเรียนรู้ได้ หรือแม้แต่ไม่ได้อยู่ในครอบครัวที่เป็นช่าง
หากแต่มีญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านเป็นช่างหัตถกรรมก็ได้มีโอกาสได้พบได้เห็นได้สัมผัสเป็นประจำได้ทำใน
ที่สุกก็สามารถเรียนรู้ได้ทำได้ เกี่ยวกับการประกอบอาชีพหัตถกรรมเครื่องเงินของคนในบ้านวัวลาย
สามารถผ่านการฝึกการเป็นลูกมือช่างฝีมือได้รวดเร็ว ทั้งนี้ ลุงสมบุญ วัย 60 ปีอดีตช่างเครื่องเงิน
ได้เล่าว่า...การเป็นช่างเครื่องเงินนั้นหากเป็นลูกหลานที่อยู่บ้านวัวลายจะเรียนรู้ง่าย แทบไม่ต้อง
สอนอะไรมาก อย่างตัวลุงเอง เมื่อพ่อแม่เห็นว่าพอมีกาลังบ้างก็จะสอนให้รู้จักเครื่องมือด้วยการใช้
งานให้ช่วยหยิบจับเครื่องมือส่งให้ และบอกว่าเครื่องมืออันไหนใช้ทำอะไรจึงทำให้รู้จักเครื่องมือ
ทั้งนี้บางครั้งว่าง ๆ ก็นั่งดูพ่อทำบ้าง นึกสนุกก็หยิบบ้างจับบ้าง บางครั้งพ่อจะพาไปร้านตีเหล็กไป
สั่งเขาทำเครื่องมือ ก็เลยได้รู้เครื่องมือแต่ละอย่างค่อย ๆ เรียนรู้ไปทีละน้อย ๆ จนสามารถ
ทำได้วิธีในการฝึกลูกมือช่างหัตถกรรมในชุมชนมีหลายลักษณะ เช่น

1.3.1 การบอกเล่า การฝึกลูกมือช่างหัตถกรรมในชุมชนที่ใช้วิธีบอกเล่า เป็นวิธีสอนที่มีมาช้านานและยังคงใช้การบอกเล่า การอธิบาย การแนะนำ และการติชม จนถึงปัจจุบันในเนื้อหาขั้นตอนต่าง ๆ ของการฝึกลูกมือช่างเป็นการถ่ายทอดโดยผู้ถ่ายทอดเป็นผู้ให้เนื้อหา เป็นขั้นเป็นตอนในการฝึกหัด ทำให้ผู้รับการฝึกเกิดความเข้าใจในเนื้อหาของการฝึก และผู้รับการฝึก หรือผู้รับการถ่ายทอดเป็นผู้นำไปปฏิบัติ ตลอดจนกระทั่งแนะนำเทคนิคต่าง ๆ ในการผลิตรวมทั้งพยายาม ปลุกฝังทัศนคติและเจตคติที่ดีเกี่ยวกับอาชีพหัตถกรรม ได้อธิบายถึงหลักการและวิธีการในการผลิตหรือ การยกตัวอย่างช่างหัตถกรรมที่ดีที่ประสบความสำเร็จในการเป็นช่างฝีมือหรือผลการปฏิบัติตามความ เชื่อตามข้อกำหนดและข้อห้ามในการปฏิบัติเกี่ยวกับงานอาชีพ ตลอดจนระบบคุณค่าทางคุณธรรม จริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ ทั้งนี้ในการสอนในการฝึกโดยวิธีบอกเล่า วิธีบรรยายอาจ อยู่ในรูปแบบในกระบวนการฝึกลูกมือช่างฝีมือในวิธีการฝึกลูกมือช่างในวิธีต่าง ๆ ด้วย

1.3.2 การสาธิต การฝึกลูกมือช่างหัตถกรรมในชุมชน การสาธิตเป็นวิธี การถ่ายทอดที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการฝึกลูกมือช่าง เพราะการสอนเพียงแต่การบรรยาย อย่างเดียวไม่สามารถทำให้ลูกมือช่างเกิดความเข้าใจในเนื้อหาได้อย่างชัดเจน ไม่เป็นรูปธรรม โดยเฉพาะเนื้อหาเกี่ยวกับการปฏิบัติ ผู้ถ่ายทอดจะบอกถึงเป้าหมายในการฝึกจากการอธิบายถึง เนื้อหาโดยสรุป แล้วจะทำการสาธิตเนื้อหาการเรียนรู้ตามลำดับขั้น มีการเน้นย้ำในสิ่งสำคัญโดย การอธิบายเพิ่มเติม ซึ่งการสาธิตนั้นอาจจะกระทำเพียงครั้งเดียวหรือหลายครั้งก็ขึ้นอยู่กับความ สามารถของผู้รับการฝึก และยังเปิดโอกาสให้ลูกมือช่างได้มีการซักถามขั้นตอนการปฏิบัติหรือแสดง ความคิดเห็น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อเนื้อหาที่ได้รับการถ่ายทอดนั้น ๆ ได้ดียิ่งขึ้นและสามารถ ปฏิบัติได้ และวิธีการสอนแบบวิธีสาธิตนั้น วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกนับเป็นสิ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่ผู้สอนและผู้รับการฝึกจะต้องเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการฝึกครบถ้วนและตรวจสอบความปลอดภัย ของอุปกรณ์นั้น ๆ เสมอ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ หรือการฝึกนี้เป็นสถานการณ์ที่ปฏิบัติจริง ซึ่งในการสอน นั้นนอกจากผู้สอนอธิบายให้ผู้ลูกมือช่างได้รู้ว่าเครื่องมือชนิดนั้น ๆ ใช้ประโยชน์อย่างไรแล้วจะทำการ สาธิตการใช้เครื่องมือให้ดู และเปิดโอกาสให้ลูกมือช่างได้หยิบจับเครื่องมือแต่ละชนิด ลองสิ่งคัน อดิตช่างฝีมือได้เล่าว่า.....เวลาสอนเขาจะทำให้เขาดูเช่น การแกะสลักลายสลุง เราตอกลาย สลุงด้านหนึ่งแล้วให้เขาทำอีกด้านหนึ่ง ถ้าเขาทำไม่ดีเราก็จะบอก จะแก้ไขให้เขา ถ้าทำไม่ดีก็ให้ เขาทำใหม่ หลอมใหม่ ลูกมือช่างบางคนฝึกทำแล้วทำอีกเพราะทำไม่ดีก็หลอมทำใหม่.....

1.3.3 การเรียนรู้จากประสบการณ์ การฝึกลูกมือช่างหัตถกรรมในชุมชน เป็นวิธีการฝึกที่ให้ผู้รับการฝึกอยู่ในสถานการณ์ที่เป็นจริง เพื่อเปิดโอกาสได้ฝึกฝนทักษะในการแก้ปัญหา การควบคุมสถานการณ์ การตัดสินใจ ภายใต้อารมณ์ความรู้สึกจริง ซึ่งวิธีการฝึกแบบนี้จะช่วย ให้ลูกมือช่างได้มีการพัฒนาทางความคิดจากการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ ภายใต้อารมณ์ความรู้สึกและระบบของสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ทั้งยังเป็นการฝึกฝนถึงการอยู่ร่วมกับผู้อื่น นอกจากนั้น ยังเป็นการฝึกฝนการเผชิญหน้ากับเหตุการณ์และได้พัฒนาทัศนคติและค่านิยมเกี่ยวกับอาชีพ อันเป็นการเตรียมความพร้อมให้แก่ลูกมือช่างในการเข้าสู่งานอาชีพอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้โดยที่ผู้ถ่ายทอด เป็นผู้นำพา ชี้แนะ และให้คำปรึกษา รวมทั้งปฏิบัติให้ดูเป็นแบบอย่างเช่น การฝึกเกี่ยวกับการเลือก โลหะ เงินในการนำมาหลอม ผู้สอนจะต้องถ่ายทอดเทคนิคต่าง ๆ ตลอดจนเทคนิคการทดสอบ คุณภาพของโลหะ เงินให้แก่ลูกมือช่าง โดยวิธีการบอกเล่า การสาธิต การทำให้อูและ การนำพาไป หาแหล่งซื้อขายโลหะ เงิน น้ำกรดส้ม ดินประสิวจากการเรียนรู้ในสถานการณ์จริง โดยการสัมผัส และการทดลอง ทั้งนี้พระภิกษุอรอด อายุ 88 พรรษา ได้เล่าถึงการฝึกเกี่ยวกับการเลือกโลหะ เงินว่า ...แต่ก่อนพ่อแม่ จะสอนให้ดูเงินว่าจะจะเป็นเงินอย่างไร เงินดีหรือเงินไม่ดีเงินแท้หรือ ไม่แท้ โดยให้เอาเหล็กขีดดู ก็จะเห็นเนื้อเงินข้างใน และจะพาไปหาซื้อเงินตามที่ต่าง ๆ จะต่อ รองราคา ก็จะรู้ได้ว่าเห็นว่าจะเลือกซื้อเงินที่ไหน ซื้ออย่างไร.....

หรือในการเรียนรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องมือการทำเครื่องเงิน ซึ่งเป็นวิธีการสอนที่ ผู้ถ่ายทอดจะนำพาลูกหลานหรือผู้รับการฝึกไปติดต่อบุคคลที่มีความสามารถในการผลิตเครื่องมือ เช่น ร้านตีเหล็ก เพื่อจ้างให้ทำเครื่องมือในการผลิตเครื่องเงิน โดยเป็นผู้กำหนดขนาดและรูปแบบของ เครื่องมือที่ต้องการ เป็นการเรียนรู้จากสถานการณ์จริงและ เป็นการเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับ การทำเครื่องมือ

1.3.4 การฝึกจากการทดลองเลียนแบบ

การฝึกจากการทดลองเลียนแบบ เป็นการฝึก การปฏิบัติที่ลูกมือ ช่างเกิดจากการเรียนรู้จากการปฏิบัติด้วยตนเอง ภายหลังจากการที่ลูกมือช่างฝีมือได้รับการ ถ่ายทอดความรู้จากการสาธิต ซึ่งเป็นวิธีการฝึกที่ทำให้ลูกมือช่างได้รับประสบการณ์ตรงในการเรียนรู้ จากการทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง ทำให้เกิดทักษะในการใช้เครื่องมือ และอุปกรณ์ต่าง ๆ ทั้งยังก่อ

ให้เกิดความคิดอย่างมีเหตุผล เช่น การฝึกการขึ้นรูปนั้น หลังจากที่ได้บอกถึงโครงสร้างของชิ้นงาน วิธีการขึ้นรูป และการเลือกใช้เครื่องมือ จากการทำให้ดู สาธิตให้ดู จากนั้นจึงให้ลูกมือช่างลงมือทำ ซึ่งงานการขึ้นรูปนี้ไม่ได้มีการสร้างแบบลงในกระดาษ หากแต่เป็นการคาดการณ์และทำตามแบบอย่างที่กำหนดเอง คิดเองในสมอง ขึ้นอยู่กับความชำนาญ ดังนั้นการขึ้นรูปผู้ฝึกหัดจำเป็นต้องเรียนรู้ในขั้นตอนต่าง ๆ พื้นฐานโครงสร้างของชิ้นงาน ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากการสังเกตจากการทำงาน และอุปกรณ์การทำงานต่าง ๆ ทั้งนี้ในระยะแรกของการฝึก จะเริ่มจากชิ้นงานที่มีขนาดเล็กและมีโครงสร้างที่ไม่สลับซับซ้อนก่อน ในยุคนี้ผู้รับการฝึกจะได้รับการฝึกหัดจากการใช้ของจริง ในระหว่างการฝึกขึ้นรูปหากทำได้ไม่ดี ไม่สวย รูปทรงไม่เหมาะสมก็จะหลอมแล้วทำใหม่ เมื่อทำได้ดีแล้ว พอใจแล้วก็จะฝึกทำชิ้นงานที่มีความยากขึ้น สลับซับซ้อนมากขึ้น ชิ้นงานใหญ่ขึ้น เช่น การเรียนรู้การทำชิ้นขนาดต่าง ๆ ได้ดีก็จะเริ่มฝึกทำงาน การทำถาด การทำจอก การทำพอบ และการทำพาน ซึ่งเป็นงานที่ยากเพิ่มขึ้น ซึ่งในระหว่างนั้นนอกจากลูกมือช่างจะได้เรียนรู้เนื้อหาวิธีการแล้ว ยังได้เรียนรู้เทคนิคต่าง ๆ ในการขึ้นรูป ทั้งจากการเรียนรู้จากการปฏิบัติและการถ่ายทอดจากผู้สอน จนสามารถพัฒนาการเรียนรู้สู่เนื้อหาที่สูงขึ้น

ทั้งนี้การฝึกของลูกมือช่าง จะกระทำไปรวมกับการทำงานของผู้ถ่ายทอดและในระหว่างการฝึกปฏิบัตินั้น จะมีการประเมินผลร่วมไปด้วยในทุกขั้นตอน โดยผู้สอนจะคอยสังเกต ดูแลผู้ฝึกอย่างใกล้ชิด พร้อมทั้งให้คำแนะนำเพื่อให้ลูกมือช่างได้เรียนรู้ ขณะเดียวกันลูกมือช่างก็สามารถซักถามได้เมื่อมีข้อสงสัย ระดับการฝึกขึ้นอยู่กับความสามารถและความสนใจมากน้อยของผู้ฝึก ทั้งนี้ผู้ที่เคยทำหน้าที่ฝึกสอนลูกมือช่างรายหนึ่งได้เล่าว่า

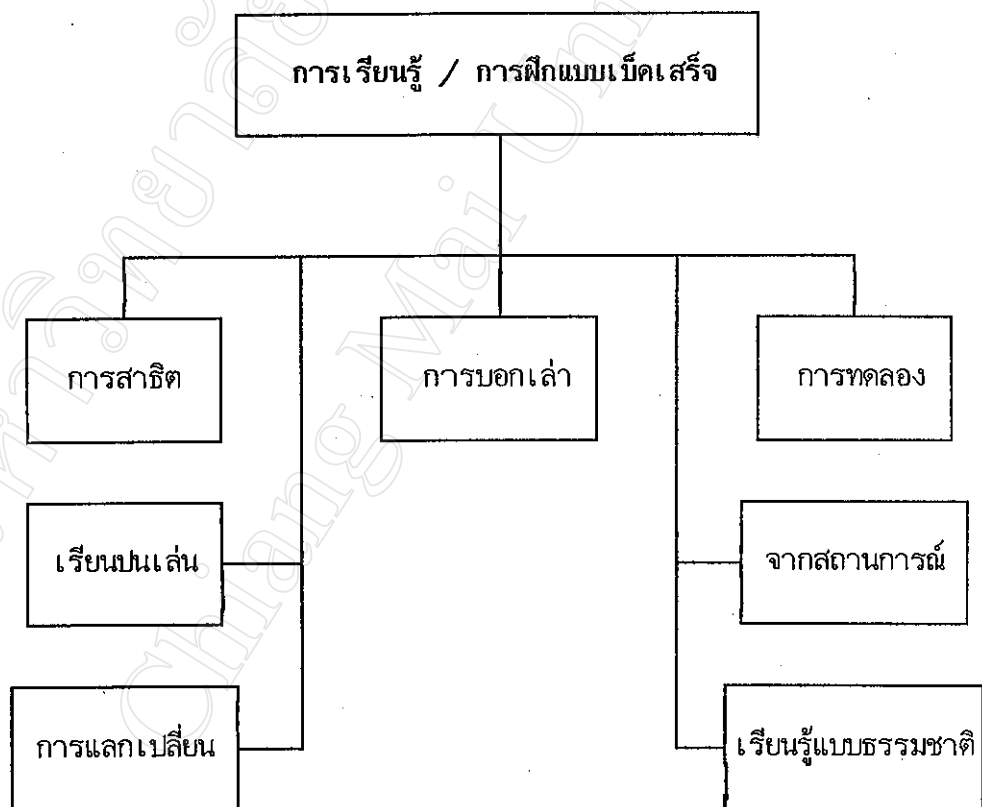
...การสอนมากน้อยเท่าไร ขึ้นอยู่กับว่า ผู้เรียนเป็นใคร ถ้าเป็นลูกหลานจะถ่ายทอดให้ทุกอย่างรับได้ได้แค่ไหนแล้วแต่เขา ถ้าเป็นคนอื่นก็ไม่ถ่ายทอดให้หมดเกรงว่าอีกหน่อยจะขมกับครู....

1.3.5 แบบเรียนบนเล่น

การฝึกแบบเรียนบนเล่น เป็นการฝึกที่ใช้สำหรับเด็ก ๆ ที่ล้าหลังอยู่ในวัยสนุกสนานอยากรู้ อยากเห็นและมีการเปลี่ยนความสนใจเร็ว ขาดความอดทนในการกระทำสิ่งใดนาน ๆ ซึ่งผู้ถ่ายทอดหรือผู้ฝึกเป็นผู้พิจารณาว่า ลูกหลานสามารถที่จะเรียนรู้จะฝึกได้หรือไม่

เมื่อเห็นว่าสามารถเรียนรู้ได้ก็จะค่อย ๆ ฝึกฝนให้ตามสมควร เช่น การฝึกการแกะสลักลวดลาย ซึ่งสามารถฝึกหัดได้ในช่วงวัยที่ไม่มากนัก เพียงแต่ผู้เรียนมีความสนใจและความพร้อมทางร่างกาย ในระดับหนึ่ง เด็กอายุ 10 ปี ก็สามารถเรียนรู้การแกะสลักลายได้ โดยฝึกหัดจากลวดลายง่าย ๆ ก่อน ซึ่งเป็นลวดลายที่ไม่มีรายละเอียดมากนัก จากนั้นเมื่อมีความชำนาญมากขึ้น จึงเริ่มเรียนรู้ ลวดลายที่ยากเพิ่มขึ้นตามลำดับ ทั้งนี้เพราะงานแกะสลักลวดลายเป็นงานที่ใช้แรงไม่มากนัก เพียงแต่ใช้ความละเอียดในการผลิต ทั้งนี้จากลักษณะของการแกะสลักลวดลายซึ่งทำเป็นรูปแบบต่าง ๆ เป็นงานศิลปะที่เด็ก ๆ ค่อนข้างให้ความสนใจและมักจะแวะเวียนมาดูและต้องการมีส่วนร่วมในการ ฝึกหัด มักจะเริ่มตั้งแต่ในช่วงอายุประมาณตั้งแต่ 10 ปี ขึ้นไป และจะไม่นิยมฝึกหัดเมื่อมีอายุมาก ด้วยความเชื่อว่าเด็ก ๆ มีอ่อน สมองจดจำดีจะเรียนรู้ได้ง่าย ประกอบการในวัยเด็กไม่มีเรื่องใด ที่ต้องรับผิดชอบ จึงไม่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ ตรงข้ามกับผู้ที่ยาวมาแล้วความจำจะลดน้อยลง และยังมีเรื่องราวต่าง ๆ ในชีวิตเป็นปัญหามากมาย จะทำให้เป็นการขัดขวางการเรียนรู้จึงไม่นิยม ฝึกหัด การแกะสลักลวดลายเป็นงานสร้างสรรค์งานศิลปะ หากได้รับการปลูกฝังตั้งแต่อายุน้อย จะทำให้เป็นผู้ที่มีความชำนาญในการสร้างสรรค์ลวดลายในอนาคต สำหรับผู้ทำหน้าที่ในการถ่ายทอด มักจะกระทำโดยบทบาทของผู้อาวุโสที่มีความรู้ในครอบครัวและเครือญาติ ซึ่งจะเป็นผู้ฝึกหัดให้แก่ สมาชิกในวัยเยาว์ของครอบครัว โดยจะใช้วิธีการต่าง ๆ ในการถ่ายทอด เช่น การปลูกฝังให้มี จิตใจที่อ่อนโยน รักศิลปะ การยกตัวอย่างของผู้ที่ประสบความสำเร็จในการแกะสลักลาย จนเป็นที่ ยอมรับของชุมชน ให้ดูเป็นแบบอย่าง การให้ช่วยเป็นลูกมือในการหิบบุปกรณ์การแกะสลักลายการ ฝึกวาดลวดลาย การต่อลาย และการแกะสลักลาย ซึ่งเริ่มจากลายเบื้องต้นที่มีรายละเอียดน้อย ลู่ลวดลายที่มีความละเอียดมากขึ้น ซึ่งป้าแก้วการุณ อายุ 65 ปี เป็นช่างฝีมือผู้หนึ่งซึ่งเคยผ่าน การฝึกหัดการแกะสลักลวดลายได้เล่าว่า.....ป้าอายุ 10 กว่าปี ก็ทำเครื่องเงินได้ พี่เป็นคน สอนให้เด็กที่นี่ เกิดที่นี่ เห็นที่นี่ จับมือไม่ก็ทำได้เลย เพราะเด็กเล็ก ๆ จับมือบ้าง ถือมือ บ้างดีเล่นบ้างนาน ๆ ก็ทำได้ อายุประมาณ 10 ปีก็ทำได้ สอนแต่คนบ้านเดียวกัน คนต่างบ้านไม่สอน ที่บ้านทำกันทุกคน ทำกันทุกหลังคาเรือน แต่ก่อนเลี้ยงมือดังหมาหูทั้งวัน ตอนเช้าก็ได้ยินเสียง มือแล้ว ป้าเริ่มเรียนจากการทำลายง่าย ๆ ก่อน ระหว่างที่หัดที่คอยติคอยชม ทำไม่สวยก็นำไป หลอมใหม่จนกระทั่งเห็นว่าชำนาญลายเก่าแล้ว จึงสอนลายใหม่ให้ ก็ฝึกฝนทำทุกวันจนทำได้.....

โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า วิธีการฝึกลูกมือช่างฝีมืองานหัตถกรรมในชุมชนยุคดั้งเดิม มีวิธีการฝึกแบบผสมผสานตามความเหมาะสมกับเนื้อหาและสิ่งแวดล้อมของการเรียนรู้ มีการฝึกหลายวิธี เช่น การฝึกด้วยวิธีการบอกเล่า การสาธิต การทดลอง การเรียนปนเล่น และการฝึกตามสถานการณ์จริง

แผนภูมิที่ 3 แสดงวิธีการฝึกลูกมือช่างฝีมือในยุคดั้งเดิม

1.4 ผู้ถ่ายทอดกับผู้รับการฝึก

การฝึกลูกมือช่างหัตถกรรมในชุมชนในยุคดั้งเดิมนี้ โดยส่วนมากเป็นการฝึกเฉพาะลูกหลานในครอบครัวและในระบบเครือญาติเป็นสำคัญ โดยผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญในครอบครัวเป็นผู้สอน ผู้ถ่ายทอด เช่น พ่อแม่จะเป็นผู้สอนให้แก่ลูก และลูกคนโตที่มีความรู้ความชำนาญอาจจะสอนบางอย่างให้น้อง ๆ ได้ โดยมีพ่อแม่เป็นผู้ที่มีความชำนาญมากกว่าทำหน้าที่คอยดูแลอย่างใกล้ชิด เมื่อเกิดปัญหาใด ๆ ในการฝึกก็สามารถซักถามได้ ในลักษณะเช่นนี้ผู้ฝึกลูกมือช่างและผู้ถ่ายทอดความรู้ก็คือคนในครอบครัวเดียวกัน หรืออาจเป็นการเรียนรู้นอกครัวเรือน หากแต่ยังอยู่ในระบบเครือญาติ โดยญาติที่มีความชำนาญ เช่น ปู่ย่า ตายาย ลุงป้า น้าอาฯ เป็นผู้สอนให้ลูกหลาน ซึ่งในการฝึกนั้นผู้สอนจะเป็นผู้พิจารณาถึงความพร้อมหรือความเหมาะสมทั้งทางร่างกาย และสติปัญญา และวัยของผู้เรียนเป็นสำคัญ ทั้งนี้จากการบอกเล่าของช่างดวงจันทร์ อายุ 66 ปี เป็นช่างฝีมือ และเป็นเจ้าของร้านสถานประกอบการได้เล่าถึงการฝึกเพื่อเป็นช่างเครื่องเงินในยุคนีว่าแต่ก่อนพ่อลุงจะสอนโดยการทำให้ดู และให้ทำตาม ถ้าลุงสงสัยก็ถามแล้วพ่อก็จะบอกป้าแก้วการณ เป็นช่างฝีมือผู้หนึ่งซึ่งเคยผ่านการฝึกการทำเครื่องเงินได้เล่าว่า..... ป้าทำเครื่องเงินได้เพราะ พี่เป็นคนสอนให้ สอนแต่คนบ้านเดียวกัน คนต่างบ้านไม่สอน ป้าก็สอนให้หลายคน คนที่สอนได้แก่ นางอำพร นางเพ็ญศรี นายคำตา นางสาวคำปอ ซึ่งเป็นลูกหลานบ้านนี้.....

นอกจากนี้ยังมีการสอนจากบุคคลนอกครอบครัว ซึ่งเป็นช่างฝีมือที่มีความชำนาญในชุมชนทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ทักษะด้านต่าง ๆ ให้ ทั้งนี้จากโครงสร้างพื้นฐานของระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนที่มีความเอื้ออาทรต่อกัน จึงทำให้มีการถ่ายทอดความรู้ระหว่างสมาชิกของครัวเรือนอื่น หากแต่อยู่ในชุมชน ซึ่งอาจเกิดจากการได้รับการขอร้องจากผู้ที่ต้องการฝึก หรือญาติมิตรของผู้ที่ต้องการฝึก ซึ่งวิธีการฝึกนั้นอาจเป็นการฝึกในฐานะของลูกมือ คอยสังเกตการปฏิบัติงานของผู้รู้ แล้วจึงค่อย ๆ ได้รับการฝึก หรืออาจจะได้รับการฝึกหัดเฉพาะเช่น การเป็นสมาชิกของครัวเรือนนั้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระดับความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้สอนกับกับผู้ฝึก แต่ทั้งนี้จะไม่มีการถ่ายทอดความรู้ให้แก่บุคคลที่อยู่ภายนอกชุมชน และไม่มีความสัมพันธ์เกี่ยวดองกับคนในชุมชน

1.5 สื่อที่ใช้ในการฝึก

สำหรับสื่อที่ใช้ในการฝึกหัดในยุคนี้นี้ จะเป็นตัวอย่างของจริงที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งผู้ฝึกหัดสามารถสัมผัสได้ นั่นคือ สภาพแวดล้อมโดยรอบ เช่นเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ในการทำเครื่องเงิน ซึ่งผู้ฝึกหัดได้พบเห็นเป็นประจำในครอบครัว รวมทั้งสมาชิกในชุมชนซึ่งประกอบอาชีพเป็นช่างฝีมือจำนวนมากและยังมีผู้ที่ประสบความสำเร็จในงานอาชีพช่างฝีมือ ซึ่งแบบอย่างของความสำเร็จที่บุคคลได้เห็น ล้วนเป็นการสร้างแรงจูงใจเกี่ยวกับอาชีพ ทำให้เกิดจินตนาการที่ดีกับงานในเบื้องต้นก่อนที่จะเข้าสู่การฝึกลูกมือช่างฝีมือ

นอกจากนั้น ศาสนสถานยัง เป็นแหล่งสำคัญซึ่งเป็นสื่อของการฝึกลูกมือช่างวัด เป็นศูนย์รวมของศิลปกรรมของชุมชน โดยเฉพาะภาพวาดตามผนังโบสถ์ วิหาร ซึ่งเป็นแหล่งสำคัญสำหรับการนำมาเป็นรูปแบบในการแกะสลักลงลอยบนงานหัตถกรรมของชุมชน นอกจากนี้วัดยังเป็นแหล่งรวมโบราณวัตถุชนิดต่าง ๆ ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นต้นแบบของงานหัตถกรรม เช่นเดียวกับสภาพธรรมชาติ ซึ่งมีคุณค่าในความงาม ความเพลิดเพลินให้จิตใจและก่อให้เกิดแนวความคิดในการสร้างสรรค์ผลงานหัตถกรรมลงบนงานที่ช่างได้บรรจงสร้าง ประดิษฐ์ให้เกิดเป็นความงามอันมีคุณค่าทางศิลปกรรม

1.6 การประเมินผลการฝึก

สำหรับการประเมินผลการฝึกหัด จะประเมินจากผลการปฏิบัติงาน โดยเป็นการประเมินร่วมกันระหว่างผู้สอน และผู้ฝึกหัด จะเป็นการประเมินผลงาน ทั้งในแต่ละขั้นตอนของการฝึกหัด จากการที่ผู้สอนจะชี้แนะให้ผู้ฝึกหัดเห็นถึงจุดดีและจุดด้อยของงาน และเปรียบเทียบกับตัวอย่างของจริงที่สมบูรณ์ และให้คำแนะนำในการปรับปรุงชิ้นงานให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น รวมทั้งยังมีการสร้างแรงจูงใจในการทำงาน โดยการชมเชย หรือการกล่าวแสดงความชื่นชมให้บุคคลอื่นได้รับรู้ เช่น เมื่อมีเพื่อนบ้านมาเยี่ยมก็จะนำผลงานที่ผู้ฝึกหัดทำ มาแสดงให้เห็นเพื่อนบ้านดูหรือกล่าวชมเชยให้ให้สมาชิกคนอื่นในครอบครัว เครือญาติ ได้รับรู้ถึงความสามารถของผู้ฝึกหัด

นอกจากนั้น ในการประเมินผลการเรียนรู้ ในการฝึกหัดขั้นต้นจะเป็นการประเมินเกี่ยวกับ ความสมบูรณ์ เรียบร้อย สวยงามตามลักษณะของงาน ต่อมาเมื่อมีความชำนาญเพิ่มมากขึ้นจะมีการ ประเมินเกี่ยวกับปริมาณของงาน เข้ามาพร้อมกับ ความปราณีตของงานด้วย เช่น ในยุคดั้งเดิมนี้ การประเมินผลถึงความชำนาญในการต่อกลาย จะประเมินจากความปราณีตของรายละเอียดใน การแกะสลัก ระดับความลึกขั้นของลวดลาย และความมีชีวิตชีวาของภาพที่แกะสลัก ทั้งนี้กฎเกณฑ์ ในการประเมินผลการเรียนรู้ของลูกมือช่างนั้น อาจขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของผู้สอน กล่าวคือ ผู้สอนมี รูปแบบและเทคนิคในการผลิตเช่นไร ก็จะประเมินตามเกณฑ์ของผู้สอนเป็นสำคัญ ทั้งนี้ ลูกเรือน อายุ 68 ปี ได้กล่าวถึงการประเมินผลว่า...สมัยก่อนช่างแต่ละคนจะมีความชำนาญ และรูปแบบ การผลิตที่ต่างกันโดยละเอียดปลีกย่อย ซึ่งเมื่อเห็นงานก็จะดูออกว่าเป็นงานของช่างคนไหน ดังนั้นเวลาสอน ก็สอนตามรูปแบบของตน การติชมก็ใช้ตามช่างที่สอน...

2. กระบวนการฝึกหัดช่างฝีมือยุคปัจจุบัน (พ.ศ.2520-ปัจจุบัน)

สำหรับกระบวนการฝึกหัดช่างฝีมือในยุคปัจจุบันนี้ ผู้วิจัยขอนำเสนอผลการวิจัยออก เป็น 6 หัวข้อ คือ

- 2.1 ลักษณะการผลิต
- 2.2 เนื้อหาการฝึก
- 2.3 วิธีการฝึก
- 2.4 ผู้ถ่ายทอดกับผู้รับการฝึก
- 2.5 สื่อที่ใช้ในการฝึก
- 2.6 การประเมินผลการฝึก

2.1 ลักษณะการผลิต

สำหรับการผลิตในยุคนี้ เป็นการผลิตเพื่อการค้า ด้วยอิทธิพลจากนโยบาย การส่งเสริมการท่องเที่ยว ทำให้ผลิตภัณฑ์เครื่องเงินของหมู่บ้านวาวลาย เป็นที่นิยมของผู้ที่ชื่นชอบใน หัตถกรรมเครื่องเงิน โดยเฉพาะในระหว่างช่วงปี พ.ศ.2520-2525 ยังคงเป็นช่วงของความ

รุ่งเรืองของหัตถกรรมเครื่องเงินบ้านวัวลาย ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อกระบวนการผลิตเครื่องเงินของชุมชน เกิดการแยกส่วนในการผลิตอย่างชัดเจนมากขึ้น จากเดิมการทำเครื่องเงินจะเป็นกระบวนการผลิตที่ครบวงจร ในบุคคลคนเดียวได้เปลี่ยนเป็นการแยกส่วนการผลิตตามแต่ความชำนาญเฉพาะด้าน และตามเพศ เช่น มีการแบ่งแยกงานเป็นช่างขึ้นรูป ซึ่งมักจะเป็นเพศชาย ช่างแกะสลักลาย ซึ่งมักจะเป็นเพศหญิง และผู้ทำหน้าที่ขัดล้าง ก็มักจะเป็นผู้หญิงเช่นกัน

นอกจากนั้นในการผลิตในยุคนี้ ยังมีการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิต เช่น การใช้เตาเผาที่ใช้พลังงานไฟฟ้า ทดแทนเตารูปแบบเดิมที่ต้องใช้แรงงานคนในการสูบลม ซึ่งสามารถประหยัดเวลา และพลังงานในการผลิต เช่นเดียวกับขั้นตอนของการขัดล้าง ซึ่งมีการใช้กรดกำมะถันหรือ กรดน้ำส้ม มาใช้สำหรับการแช่เครื่องเงินเพื่อให้เกิดความสวยงาม วิธีการดังกล่าวเป็นการช่วยย่นระยะเวลาในการทำงานให้สั้นลงอย่างมาก รวมทั้งการสั่งซื้อเบ้า และเบ้าจากกรุงเทพฯ ด้วยเหตุนี้เบ้าและเบ้าที่สั่งจากกรุงเทพฯ มีความคงทนต่อการใช้งานมากกว่า เบ้าและเบ้าที่ทำกันในท้องถิ่น

จากภาวะการทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้มูลค่าของโลหะเงินเพื่อใช้ในการผลิตเพิ่มสูงขึ้นแต่ผู้ซื้อไม่มีกำลังความสามารถเพียงพอในการซื้อแม้ว่าจะมีความต้องการในผลิตภัณฑ์ จึงได้มีการคิดค้นนำเอาวัสดุอื่นมาใช้ในการผลิตทดแทนโลหะเงิน ในการนี้ได้มีการนำเอาโลหะอะลูมิเนียมมาใช้ในการผลิตงานหัตถกรรมศิลป์ของชุมชนมากขึ้น โดยนำมาผลิตในรูปแบบและลวดลายใกล้เคียงกับเครื่องเงิน รวมทั้งยังมีการคิดค้นงานหัตถกรรมในรูปแบบใหม่ ๆ คือการทำแกะสลักลวดลายเป็นภาพประดับตกแต่งบ้าน ซึ่งก็ได้รับความนิยมจากผู้ซื้อ ขณะเดียวกันในระบบการผลิตเพื่อการค้า ซึ่งต้องการความรวดเร็วในการผลิตงาน ได้ก่อให้เกิดความพยายามในการคิดค้นเครื่องมือ ในการผลิตงานหัตถกรรม เช่น การคิดค้นแบบพิมพ์โลหะ สำหรับใส่โลหะที่หลอมแล้วให้เป็นรูปร่างที่ต้องการ ก่อนที่จะนำไปขึ้นรูป ซึ่งเป็นการสะดวกรวดเร็วประหยัดเวลา และแรงงานในการทำงาน นอกจากนั้นสำหรับในส่วนของการผลิตเครื่องเงิน ได้มีการพัฒนาอุปกรณ์และชนิดของงานหัตถกรรมเพิ่มขึ้น อาทิ การเพิ่มการผลิตในจำพวกเครื่องประดับตกแต่งร่างกาย เช่น เข็มขัด สร้อยคอ สร้อยข้อมือ แหวน ต่างหู ที่ระดับผมให้มีรูปแบบและลวดลายที่หลากหลายมากขึ้น

ขณะเดียวกัน จากระบบการผลิตเพื่อการค้า ก่อให้เกิดการแข่งขันทางการธุรกิจมากขึ้น ผู้ที่ไม่มีทุนทรัพย์ ต้องปรับเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้รับจ้างในการผลิต อีกทั้งในช่วงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมาจวบจนปัจจุบัน แหล่งท่องเที่ยวทางหัตถวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอสนักำแพง ได้รับการนิยมนักท่องเที่ยว และได้มีนักลงทุนรายใหญ่ ได้ดำเนินกิจการเครื่องเงินในพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งภาวะการดังกล่าว ได้เกิดผลกระทบเชิงลบต่อกระบวนการผลิตเครื่องเงินของชุมชนวัวลาย ร้านค้าจำนวนมากในบ้านวัวลายไม่สามารถดำรงอยู่ในภาวะการแข่งขันดังกล่าว จำต้องปิดกิจการ คงเหลือร้านค้าอีกส่วนหนึ่งที่พยายามต่อสู้เพื่อการดำรงอยู่ โดยการปรับตัวในลักษณะต่าง ๆ นางลำตวน เจ้าของร้านผลิตและจำหน่ายเครื่องเงินในชุมชนได้เล่าว่า....

...เดี๋ยวนี้บ้านวัวลายเจียบเหงาไม่เหมือนเมื่อก่อน นักท่องเที่ยวไม่ค่อยมีมาแวะ สินค้าเครื่องเงินส่วนมากขายให้ลูกค้าเก่า ๆ ในบางวันร้านค้าไม่มีรายได้เพราะไม่มีคนซื้อสินค้าเลย จากที่เคยได้เงินวันละเยอะ ๆ ทุกวันนี้ต้องเอาของเก่ามาใช้ แต่ก็ต้องพยายามให้อยู่ได้ต้องเปลี่ยนจากขายปลีกมาเป็นขายส่งบ้าง และต้องถูกกดราคาจากร้านใหญ่ในเขตอำเภอสนักำแพง ก็จำยอมได้น้อยหน่น้อยดีกว่าขายไม่ค่อยได้ เพราะหากขายไม่ได้ร้านค้าล้ม ลูกน้องก็อยู่ไม่ได้ แย่กันหมด...

2.2 เนื้อหาการฝึก

สำหรับการฝึกหัดในยุคนี เป็นการแยกส่วนเนื้อหาความรู้ สำหรับการฝึกได้แบ่งออกเป็นด้าน ๆ เช่น การเรียนรู้เฉพาะด้านเกี่ยวกับการขึ้นรูป หรือการเรียนรู้เฉพาะการแกะสลักลวดลาย และผู้ฝึกหัดสามารถเลือกเนื้อหาของการฝึกหัดได้ตามต้องการหรือตามความสนใจ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงของการฝึกหัดที่แตกต่างจากในยุคดั้งเดิม เพราะในยุคดั้งเดิมนั้นลูกมือช่างจะต้องเรียนรู้เนื้อหาทุกขั้นตอนของการผลิต เพื่อให้เกิดความรู้ ความชำนาญแบบครบวงจร ขณะเดียวกันการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิต ก็ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาการฝึก ทำให้เนื้อหาบางอย่างสูญหายไปตามสภาพของการใช้เทคโนโลยี โดยเฉพาะเนื้อหาของการผลิตแบบดั้งเดิมที่ถูกแทนที่ด้วยเนื้อหาการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ อีกทั้งเกี่ยวกับสภาพความจำเป็นในการผลิตซึ่งต้องเลือกสรรวัสดุอันที่มีราคาถูกกว่ามาทดแทนโลหะเงิน โดยการนำเอาอะลูมิเนียมมาใช้

ในการผลิตในรูปแบบเดียวกัน งานหัตถกรรมที่ผลิตจากโลหะเงิน ซึ่งผู้ฝึกจำเป็นต้องมีการเรียนรู้เกี่ยวกับแหล่งในการซื้อหาวัตถุดิบที่มีคุณลักษณะเหมาะสม มีการต่อรองราคาในการซื้อขาย รวมทั้งแนวทางการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับเจ้าของร้านจำหน่ายโลหะ อันจะเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการผลิตงานหัตถกรรม เช่นเดียวกับการเรียนรู้เกี่ยวกับการแกะสลักลวดลาย ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับเนื้อหาการฝึก การแกะสลักลายในยุคนี้ เพราะการเรียนรู้มักจะเลือกเรียนรู้ในลวดลายที่ได้รับความนิยมจากลูกค้าเป็นสำคัญ ถึงแม้ว่าจะมีลวดลายให้เรียนอย่างหลากหลายก็ตาม จากลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าว ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของวิธีการฝึกลูกมือช่างฝีมือของชุมชน

แต่ทั้งนี้ในเนื้อหาเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมในงานอาชีพยังคงมีการปลูกฝังสืบทอดจากการเน้นย้ำให้มีการบอกความจริงเกี่ยวกับชนิดและคุณภาพของโลหะเงินของผลิตภัณฑ์ ว่าเป็นโลหะประเภทใด เนื่องจากในยุคนี้โลหะเงินมีมูลค่าสูง ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงไปด้วย จึงได้มีการคิดค้นการลดต้นทุนการผลิต โดยการนำโลหะชนิดต่าง ๆ มาผสมกัน อันได้แก่ โลหะเงิน ทองแดง และทองเหลือง ซึ่งนำมาผสมในอัตราที่เหมาะสมเพื่อให้เกิดเป็นโลหะเงินคุณภาพต่าง ๆ นอกจากนั้น ยังคงมีการปลูกฝังข้อปฏิบัติและข้อห้ามในการปฏิบัติเกี่ยวกับระบบความเชื่อในการผลิตเพื่อให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติของช่างฝีมือสืบต่อไป

2.3 วิธีการฝึก

วิธีการเรียนรู้ของลูกมือช่างฝีมือในยุคนี้ ประกอบด้วยการเรียนรู้แบบที่เกิดจากการเข้าร่วมกิจกรรม ในการศึกษาอบรมเป็นครั้งคราว เช่น ในรูปแบบของการดูงาน การฝึกอบรมซึ่งจัดโดยหน่วยงานต่าง ๆ อันเป็นโอกาสในการเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการฝึกทักษะความรู้เกี่ยวกับงานอาชีพช่างฝีมือ และการเรียนรู้จากธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ซึ่งในยุคนี้สิ่งแวดล้อมของชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม วิธีการดำเนินชีวิตได้เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะระบบข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ได้ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่นำไปสู่การฝึกทักษะวิชาชีพช่างฝีมือ เช่น การเรียนรู้ที่เกิดจากการได้เห็นแบบอย่างจากสื่อ และนำมาเลียนแบบ หรือปรับเปลี่ยน ประยุกต์จนเกิดเป็นงานหัตถกรรมแบบใหม่ ส่งผลทำให้เกิดการเรียนรู้สร้างสรรค์เนื้อหาของการฝึกลูกมือช่างในรูปแบบใหม่เพิ่มขึ้นจากเดิม

ทั้งนี้สำหรับวิธีการในการฝึกหัดนั้น ยังคงประกอบด้วยวิธีการทั้ง 4 ประการ เช่นเดียวกับในยุคดั้งเดิมคือ การฝึกจากการบอกเล่า การฝึกจากการสาธิต การฝึกจากการเลียนแบบ การฝึกจากสถานการณ์จริง ส่วนการฝึกจากแบบเรียนบนเล่นได้สูญหายไปจากชุมชนเนื่องจาก สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ค่านิยมเรื่องงานอาชีพของคนในชุมชนเปลี่ยนตามไป ขาดการสืบทอดทักษะงานอาชีพแก่คนรุ่นใหม่ในสังคม โดยเฉพาะในครอบครัวไม่ได้มีการฝึกให้สมาชิกวัยเยาว์ของครอบครัว ไม่ให้ความสำคัญของงานอาชีพช่างฝีมือ เช่นในอดีต แต่ขณะเดียวกันก็มีวิธีการฝึก ในรูปแบบที่เพิ่มเติมขึ้น ได้แก่

2.3.1 การฝึกจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน

แม้ว่าลูกมือช่างฝีมือที่ผ่านการฝึกจนกระทั่งมีความชำนาญและได้รับการยอมรับว่าเป็นช่างฝีมือแล้วก็ตาม แต่ช่างฝีมือก็มีความจำเป็นต้องมีการเรียนรู้เกี่ยวกับงานอาชีพตลอดเวลา เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์สังคมซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ วิธีหนึ่งของการเรียนรู้ คือการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างช่างฝีมือด้วยกัน ในลักษณะเช่นนี้ ผู้ที่เป็นช่างฝีมือจะต้องสามารถอยู่ในบทบาทของการเป็นผู้สอนและผู้เรียนรู้ไปพร้อมกัน ซึ่งลักษณะของการเปลี่ยนแปลงความรู้มีดังนี้

การแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างช่างในชุมชน ซึ่งช่างแต่ละคนจะมีความเชี่ยวชาญและเทคนิควิธีการที่แตกต่างกัน การแลกเปลี่ยนความรู้อาจเป็นไปในรูปของการบอกเล่า การสาธิต รวมทั้งการชักชวนให้เกิดการทดลองในสิ่งใหม่ด้วยกัน อาทิเช่น เมื่อมีการนำอุปกรณ์ หรือเครื่องมือใหม่ ๆ มาใช้ในชุมชน จะมีการบอกต่อระหว่างช่างด้วยกันถึงคุณลักษณะของสิ่งใหม่ และชักชวนให้ทดลองใช้ ดังเช่นในกรณีของนายบุชา ช่างแกะสลักลวดลายได้เล่าถึงประสบการณ์ในการแลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับการแกะสลักลวดลายกับช่างแกะสลักในชุมชนว่า.....เคยมีคนเอาลายใหม่มาให้ดูซึ่งเป็นลายที่ตนยังไม่เคยทำมาก่อน จึงได้นำตัวอย่างไปหาป้ามาดู เพราะป้ามามีความชำนาญในเรื่องแกะสลักลวดลาย ซึ่งป้ามาก็ให้คำแนะนำ บอกว่าควรทำอย่างไรและสาธิตให้ดูด้วย ในส่วนของตนเองก็เคยให้คำแนะนำแก่ช่างใหม่ที่ยังไม่มีความชำนาญ โดยการชี้แนะและทำให้ดูเป็นตัวอย่างเพราะเป็นช่างบ้านเดียวกันก็ช่วย ๆ กัน....

สำหรับการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างช่างต่างชุมชนนั้น มักจะไม่ค่อยเกิดขึ้นเนื่องจากการหวงวิชาของช่างแต่ละคน ซึ่งการหวงแหนไม่ทำให้วิชาความรู้แก่ช่างภายนอกชุมชนนั้นจะพบว่า ในระหว่างการทำงานถ้ามีคนภายนอกชุมชนมาสนทนาด้วยก็จะหยุดทำงาน และจะพูดคุยด้วยจะสับสนหรือบ้าง เปลี่ยนไปทำอย่างอื่น จะไม่ทำเครื่องเงินให้คนภายนอกเห็นจนกว่าเขากลับไปจึงจะเริ่มทำงานต่อ . . . ส่วนการแลกเปลี่ยนความรู้กับบุคคลนอกชุมชนจะ เกิดขึ้นในกรณีที่มีความสัมพันธ์พิเศษระหว่างกัน เช่น การเป็นญาติเกี่ยวดอง หรือการเป็นเพื่อนที่เคยช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน สำหรับระดับและจำนวนเนื้อหาของการถ่ายทอด ขึ้นอยู่กับระดับของความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน ซึ่งช่างในชุมชนบ้านวัวลายมักจะมีการแลกเปลี่ยนความรู้กับช่างในเขตบ้านแม่ย้อย อำเภอสันทราย เพราะเป็นช่างทำเครื่องเงินประเภทเดียวกัน และจะรู้จักกัน

และจากการที่ช่างในชุมชนจำนวนหนึ่งได้ออกไปทำงานนอกชุมชน จากการเป็นช่างเครื่องเงินประจำโรงงานเครื่องเงินที่อำเภอสันกำแพง จึงได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ในการทำงานระหว่างกัน เพื่อพัฒนาการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เช่น กรณีการทำหัตถ์ ซึ่งแต่เดิมช่างบ้านวัวลายใช้วิธีการนำโลหะเงินมาหลอมแล้วไปทำเป็นแท่งสี่เหลี่ยม จากนั้นจึงนำมาตีขึ้นรูป ซึ่งใช้เวลามาก ในขณะที่บ้านแม่ย้อยมีการประยุกต์โดยการนำโลหะเงินที่หลอมไปเทในแม่พิมพ์ที่มีรูปทรงคล้ายหัตถ์ จากนั้นจึงนำมาตีขึ้นรูป ปรากฏว่า สามารถทำหัตถ์เสร็จในเวลาที่รวดเร็ว วิธีการของบ้านวัวลายจึงเกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้ยังมีการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างนายจ้างกับช่าง หลายครั้งที่นายจ้างได้นำรูปแบบงานหัตถกรรมที่ช่างไม่เคยมีประสบการณ์ในการผลิตมาก่อน มาเป็นแบบอย่างให้ช่างทำให้ช่างเกิดการเรียนรู้ในการผลิต และเมื่อแบบที่ผลิตขึ้นมาใหม่เป็นที่นิยมของลูกค้า หรือตลาดจึงทำให้เกิดการผลิตจำนวนมากขึ้น เกิดเป็นเนื้อหาใหม่ของการเรียนรู้ที่เพิ่มเติมจากเดิมที่มีอยู่ และเนื้อหาเหล่านี้ได้มีการถ่ายทอดแก่ช่างรุ่นต่อมา ดังเช่น ลายม่าน ซึ่งเป็นรูปแบบของการแกะสลักที่เน้นความฉลุ และนิยมทำเป็นลายตัวละครในทำร้ายรำ พระภิกษุอรอด อดีตช่างฝีมือซึ่งผ่านประสบการณ์มายาวนานในการผลิตเครื่องเงินของชุมชนบ้านวัวลาย ได้เล่าความเป็นมาของการแกะสลักลายม่านว่า สมัยก่อนบ้านเราไม่ได้ทำลายม่าน ต่อมาแม่เฟื่องได้เอาตัวอย่างชิ้นที่แกะสลักลายม่านซึ่งทราบว่า ได้มาจากลำพูนมาให้ช่างในร้านทำ ปรากฏว่าคนนิยมกันว่าสวยงาม จึงเกิดการผลิตจำนวนมาก และมีการสั่งสอนกันถึงวิธีการแกะสลักลายม่าน จนถึงทุกวันนี้ . . .

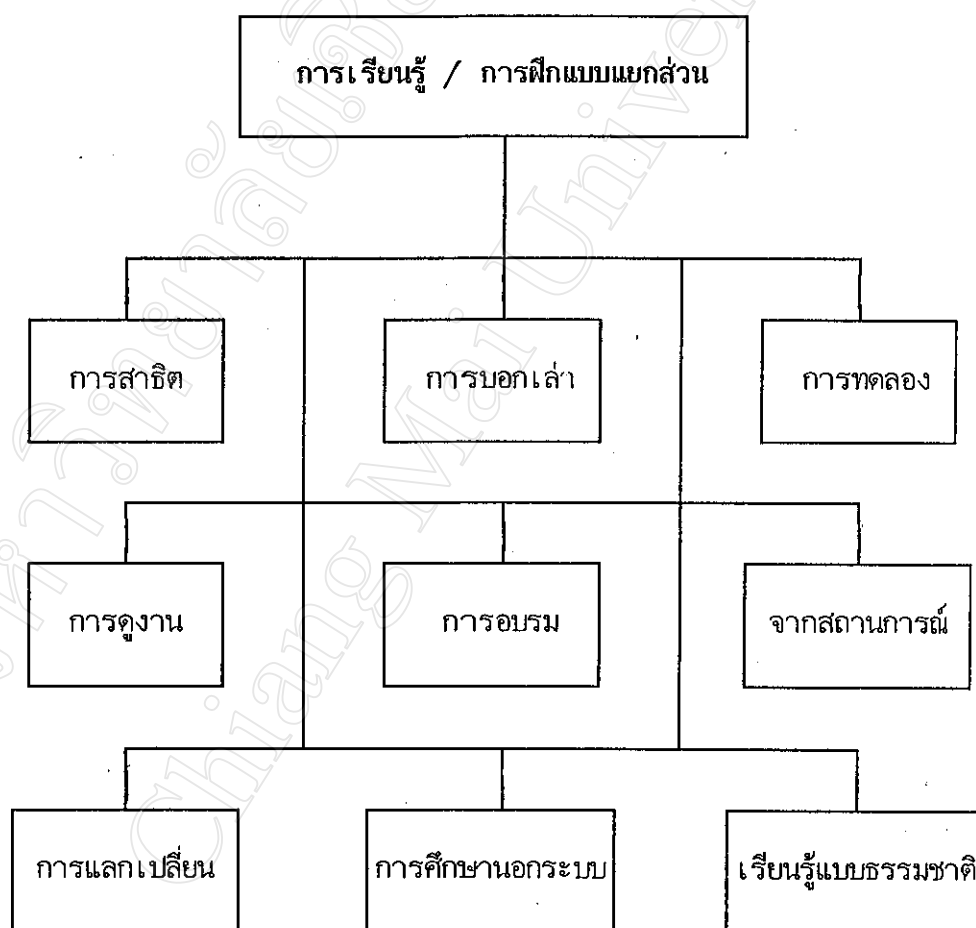
2.3.2 การฝึกจากการดูงาน

เนื่องจากความเจริญของระบบคมนาคมขนส่ง ทำให้การเดินทางติดต่อระหว่างชุมชนเป็นไปได้โดยสะดวกสบาย ประกอบกับความพยายามในการส่งเสริมธุรกิจเกี่ยวกับงานหัตถกรรมเครื่องเงินจึงได้มีการจัดงานส่งเสริมงานหัตถกรรมของชุมชน โดยกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคเหนือ ได้มีการจัดแสดงนิทรรศการผลงานของร้านค้า จากการนำผลผลิตงานหัตถกรรมเครื่องเงินของชุมชนต่าง ๆ ไปออกร้าน และในโอกาสต่าง ๆ ด้วย ซึ่งในโอกาสเช่นนี้ ช่างฝีมือบ้านวัวลายที่มีความสนใจและความต้องการในการพัฒนาทักษะความรู้ของตนเอง มักจะหาโอกาสไปงานดังกล่าว เพื่อการศึกษาดูงานหัตถกรรมของชุมชนอื่น อันจะนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาฝีมือในการผลิตหัตถกรรมของตนเอง ทั้งนี้ช่างฝีมือที่สนใจก็นำพาลูกมือมือช่างที่อยู่ในการระหว่างการฝึกเข้าร่วมศึกษาดูงานเข้าร่วมศึกษาดูงานด้วย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่กว้างขวาง รวมทั้งยังเป็นการสร้างมโนคติเกี่ยวกับงานอาชีพอีกด้วย ทั้งนี้ นายสมนึก ช่างฝีมือซึ่งมีทักษะความชำนาญเกี่ยวกับเกี่ยวกับการแกะสลักลวดลายอลูมิเนียมที่เป็นรูปภาพสำหรับใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่งบ้านได้กล่าวว่า.... เมื่อมีการจัดงานเครื่องเงินตนจะไปเยี่ยมชมดูดูเครื่องเงินของแหล่งอื่น ๆ จะได้เป็นประโยชน์ต่ออาชีพของตนและมักจะชวนช่างด้วยกันไปดูด้วย.....

2.3.3 การฝึกจากการอบรม

การที่ชุมชนบ้านวัวลาย มีชื่อเสียงจากเอกลักษณ์ที่โดดเด่นในงานหัตถกรรมเครื่องเงินและสืบทอดต่อกันมาเป็นเวลายาวนาน จึงได้มีความพยายามในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับงานอาชีพให้แก่ช่างฝีมือและลูกมือช่างในชุมชน ซึ่งจัดขึ้นโดยหน่วยงานของภาครัฐ วิธีการฝึกอบรมเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในการฝึกช่างฝีมือ ทั้งนี้เพื่อเป็นการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจและทักษะความชำนาญอันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาความสามารถในการประกอบอาชีพ เช่น มีการจัดอบรมเกี่ยวกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ใช้ในการกระบวนการผลิตเครื่องเงิน หรือการจัดอบรมในหลักสูตรระยะสั้นเกี่ยวกับการแกะสลักเครื่องเงิน โดยที่หน่วยงานได้จัดส่งวิทยากรที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้าน อบรมให้แก่ลูกมือช่าง และช่างฝีมืออย่างใกล้ชิด เปิดโอกาสให้มีการซักถาม แลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันและมีการทดลองปฏิบัติจริงซึ่งเป็นการเรียนรู้โดยประสบการณ์ตรง

โดยสรุปแล้ววิธีการฝึกหัดกิจกรรมในชุมชนยุคปัจจุบันนี้ จึงเป็นการฝึกแบบแยกส่วนเนื้อหา โดยใช้วิธีการหลากหลายนำมาผสมผสานร่วมกัน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และการพัฒนาคุณภาพของงานฝีมือให้เกิดการยอมรับในการเป็นช่างฝีมือ ซึ่งสามารถสรุปจากการนำเสนอเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 4 แสดงวิธีการฝึกภูมิช่างฝีมือในยุคปัจจุบัน

2.4 ผู้ถ่ายทอดและผู้รับการฝึก

สำหรับการฝึกลูกมือช่างในยุคนี้ ครอบครัวยังมีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ให้สมาชิกให้สมาชิกในครัวเรือน โดยเฉพาะผู้ที่สืบทอดวงศ์ตระกูลต่อไป เช่น ในยุคก่อน นอกจากนั้นก็มีการถ่ายทอดให้กับบุคคลที่เป็น เครือญาติ และบุคคลในชุมชนตามแต่ความเหมาะสม ซึ่งหากในกรณีที่มีบทบาทของเครือญาติ ความรู้ทักษะต่าง ๆ จึงแพร่กระจายจำกัดในวงศ์ญาติเท่านั้น ในกรณีที่ไม่มีใครสืบทอดวิชาความรู้เหล่านั้น จึงจะเริ่มมีการถ่ายทอดความรู้แก่บุคคลภายนอก เช่นเดียวกับในสถานประกอบการ ในภาวะของการแข่งขันทางการค้า ทำให้สถานประกอบการต่าง ๆ จำเป็นต้องมีการขยายตัว จึงทำให้เกิดมีการจ้างงานขึ้น ลูกจ้างที่เป็นบุคคลที่ไว้วางใจของเจ้าของสถานประกอบการมักจะถ่ายทอดความรู้ให้ โดยการถ่ายทอดมักจะเริ่มจากการทำงานเป็นลูกมือและฝึกฝนจนมีความชำนาญ แต่การฝึกฝนลักษณะนี้ยังอยู่ในวงจำกัด ต่อมาเมื่อสถานประกอบการมีบทบาทในการฝึกลูกมือช่างฝีมือ โดยมีการอบรมทักษะความรู้ต่าง ๆ ให้แก่ลูกมือช่างที่ทำงานในสถานประกอบการนั้น ซึ่งเป็นไปตามลำดับขั้น เช่น การกำหนดให้หัวหน้างานทำหน้าที่ถ่ายทอดเทคนิควิธีการ ตลอดจนความรู้ใหม่ ๆ เกี่ยวกับวิธีการผลิตให้แก่ลูกน้องในแผนก ดังเช่น กรณีช่างสมบุรณ์ ช่างฝีมือซึ่งเคยเป็นหัวหน้างานในโรงงานผลิตเครื่องเงินแห่งหนึ่งได้เล่าว่า... เจ้าของโรงงานตั้งให้ลูกเป็นหัวหน้าฝ่ายผลิตคุมลูกน้องนับสิบคน ลูกน้องบางคนก็เก่ง บางคนก็ทำไม่ค่อยได้แต่เจ้าของโรงงานรับไว้เพื่อจะได้ฝึกหัด โดยให้ช่างในแผนกที่มีความชำนาญกับลูกช่วยกันสอน ก็ค่อยฝึกกันไปเรื่อย ๆ โดยให้เป็นผู้ช่วยช่างก่อน จนกระทั่งสามารถพอจะเป็นช่างได้ และเมื่อช่างเก่าลาออก ช่างที่ฝึกนี้ก็ขึ้นมาเป็นช่างทำงานแทนได้.....

2.5 สื่อที่ใช้ในการฝึก

สำหรับการฝึกหัดในยุคปัจจุบันนี้ยังคงเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการการปฏิบัติจริงจากการถ่ายทอดจากบุคคลที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านโดยตรง การที่ผู้เรียนมีการเรียนรู้จากการสัมผัสของจริง จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ทักษะต่าง ๆ ตลอดจนซึมซาบทัศนคติ ค่านิยมต่าง ๆ เกี่ยวกับงานหัตถกรรม โดยสื่อบุคคลและสื่อวัสดุที่มีอยู่ในชุมชน นอกจากนั้นเนื่องจากยุคนี้เป็นยุคของการผลิตเพื่อการค้า ทำให้สื่อประเภทระบบเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร เป็นสื่อสำคัญในการฝึกหัด เพราะข้อมูลจากสื่อ จะทำให้เกิดการสร้างสรรคงานหัตถกรรมในรูปแบบที่หลากหลาย อีกทั้ง

การที่มีโอกาสสัมผัสกับนักท่องเที่ยวนั้น ซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจในการซื้อ จะมีบทบาทต่อการผลิตของงานหัตถกรรม ดังนั้นความต้องการของนักท่องเที่ยวจึงกลายเป็นสื่ออีกสิ่งหนึ่ง ที่มีผลต่อกระบวนการฝึกหัดลูกมือช่างของชุมชน เพราะนักท่องเที่ยวจะเป็นผู้ถ่ายทอดความต้องการของตนสู่ผู้ผลิต และผู้ผลิตก็จำเป็นต้องดำเนินการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการ โดยเฉพาะในระบบการผลิตของร้านค้า ซึ่งเจ้าของกิจการจะรับความต้องการ ไปถ่ายทอดต่อหัวหน้าคนงาน และหัวหน้าคนงานจะนำมาถ่ายทอดต่อให้ลูกน้องในสายงานตามลำดับขั้นต่อไป

ยุคนี้เป็นยุคที่ผลิตเพื่อการค้า ความต้องการของผู้ซื้อจะเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดรูปแบบของงาน ดังนั้นในบางครั้งเมื่อผู้ซื้อหรือเจ้าของร้านสถานประกอบการนำแบบอย่างของงานหัตถกรรม งานที่สำเร็จแล้วมาเป็นตัวอย่างให้ช่างผลิต ช่างจะต้องเรียนรู้ ศึกษา รูปแบบ ลวดลาย กรรมวิธีในการผลิตตามชิ้นงานที่ลูกค้าต้องการ และทดลองทำถ้าทำไม่ได้ก็ต้องหลอมทำใหม่ต้องพยายามทำให้ได้ตามแบบอย่าง ดังนั้นลักษณะเช่นนี้ช่างที่ไม่มีมือก็จะทำได้ จะต้องอยู่ในหน้าที่ของช่างผู้ฝึกหัด ส่วนเจ้าของร้านสถานประกอบการหรือลูกค้ามีบทบาทของผู้ถ่ายทอด เช่น กรณีช่างเข้ม อายุ 42 ปี เป็นช่างฝีมือในด้านการแกะสลักลวดลายได้บอกว่า.... เวลาลูกค้าหรือเจ้าของร้านเอาแบบอย่างมาให้ทำเราจะต้องทำให้ได้ ถ้าเราทำไม่ได้เขาก็ไม่จ้างเรา ถ้าเป็นชิ้นงานที่เราเคยทำหรือชำนาญในชิ้นงานเหล่านั้นก็ทำได้สบายทำเสร็จได้รวดเร็ว แต่ถ้าเป็นงานที่ไม่เคยทำ ไม่เคยเห็นจะต้องลองทำ งานบางชิ้นทำแล้วทำอีกบางครั้งใช้เวลาตั้ง 2 วัน

2.6 การประเมินผลการฝึก

การประเมินผล จะมีการประเมินจากการฝึกทุกขั้นตอนจากตัวผู้ฝึกเองและผู้ถ่ายทอดในรายละเอียดทุกขั้นตอน และจะเป็นการประเมินผลร่วมกันในผลงานที่ผลิตขึ้นว่ามีความสมบูรณ์ ความสวยงาม รูปทรงและตามความต้องการของลูกค้าเป็นการประเมินผลในระหว่างฝึกหัดทำชิ้นงาน และหลังจากชิ้นงานสำเร็จ เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้รับการฝึกได้มีส่วนร่วมในการวิจารณ์ผลงานของตนเอง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้จุดดีจุดด้อยของตนเอง และเป็นแนวทางในการพัฒนาแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น พร้อมกันนี้ได้มีการชมเชยในความพยายาม ซึ่งเป็นการสร้างความเชื่อมั่นต่อความสามารถของช่าง อันจะเป็นการสร้างแรงจูงใจที่ดีต่องานอาชีพ สำหรับกรอบในการประเมินผลของผู้ที่เรียนรู้ใหม่นั้น จะมีการประเมินผลเฉพาะคุณภาพของงานเป็นสำคัญ และเมื่อมี

ความชำนาญมากขึ้นจะเพิ่มการประเมินเกี่ยวกับปริมาณของงานร่วมด้วย จากระบบการผลิตเพื่อการค้าทำให้เกิดการรบกวนในการผลิตผลงาน ในบางครั้งจำเป็นต้องผลิตครั้งละมาก ๆ และในระยะเวลาอันสั้นตามความต้องการของลูกค้าหรือเจ้าของร้านสถานประกอบการ ทำให้การผลิตผลงานของช่างขาดความประณีต ขาดความสวยงาม

องค์ประกอบที่สัมพันธ์กับกระบวนการฝึกหัดลูกมือช่างฝีมือ

ในการศึกษาถึงองค์ประกอบที่สัมพันธ์กับกระบวนการฝึกหัดลูกมือช่างฝีมือในชุมชนเมืองนั้น ผู้วิจัยได้แยกผลการศึกษาวิจัย ออกเป็น 3 หัวข้อได้แก่

1. องค์ประกอบทางสังคม
 - 1.1 สถานการณ์ในการเรียนรู้
 - 1.2 ความถี่ของการฝึก
 - 1.3 นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยว
2. องค์ประกอบทางเศรษฐกิจ
 - การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต
3. องค์ประกอบทางวัฒนธรรม
 - 3.1 ค่านิยมเกี่ยวกับงานอาชีพ
 - 3.2 ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม

1. องค์ประกอบทางสังคม

จากภาวะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการผลิตงานหัตถกรรมเครื่องเงินของชุมชน เป็นผลให้กระบวนการฝึกหัดลูกช่างฝีมือของชุมชนให้มีการปรับเปลี่ยนไปให้มีความสอดคล้องไปกับสภาพการณ์ของสังคม เพื่อให้ทักษะความรู้เกี่ยวกับการผลิตงานหัตถกรรมของชุมชน สามารถดำรงอยู่ท่ามกลางสภาพการณ์ของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ในที่นี้ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทางสังคมกับกระบวนการฝึกหัดลูกมือช่างฝีมือ ออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1.1 สถานการณ์ในการเรียนรู้

1.2 ความถี่ของการฝึก

1.3 นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยว

1.1 สถานการณ์ในการเรียนรู้

จากการศึกษาถึงกระบวนการฝึกหัดช่างฝีมือในแต่ละยุค จะพบว่า ในยุคดั้งเดิมนั้น สภาพชีวิตของผู้คนในชุมชนจะมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มีความผูกพันทางสังคมอย่างแน่นแฟ้นภายใต้ระบบการผลิตแบบยังชีพ การผลิตงานหัตถกรรมเป็นการผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือน และเพื่อเป็นส่วนประกอบในพิธีกรรมทางศาสนา จากลักษณะทางสังคมดังกล่าว ทำให้สถานการณ์ในการฝึกหัดช่างฝีมือ เต็มไปด้วยความอบอุ่น จากสายสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างผู้สอนและผู้ฝึกหัด ซึ่งมักจะมีรากฐานจากความสัมพันธ์ของการเป็นบุคคลในครอบครัวเดียวกัน หรือในกลุ่มเครือญาติ อีกทั้งจากการที่ผู้รับการฝึกหัด ก็มีความผูกพันกับสภาพวิถีชีวิตในชุมชน ซึ่งพบเห็นการผลิตงานหัตถกรรมเครื่องเงินมาตั้งแต่วัยเด็ก อีกทั้งสิ่งแวดล้อมโดยรอบในชุมชน ก็ล้วนประกอบไปด้วยการทำเครื่องเงิน ซึ่งลักษณะดังกล่าวได้เป็นการปลูกฝังขัดเกลา ให้เกิดความรู้ และทัศนคติต่องานหัตถกรรมเครื่องเงิน ประกอบกับสภาพชีวิตในวัยเด็ก ในสังคมที่เรียบง่ายไม่ได้มีโอกาสนสัมผัสกับสิ่งกระตุ้นจากภายนอกชุมชน จึงทำให้หลังจากที่หยุดพักจากการเล่นที่สนุกสนานตามช่วงวัย ในบางครั้งเกิดความสนใจอยากมีส่วนร่วมในการทำงานของครอบครัว ก็อาสาเข้ามาช่วยเหลือจากการช่วยหยิบจับอุปกรณ์ ซึ่งในระหว่างนั้นก็จะมีการสนทนาซักถามเกี่ยวกับการทำงาน เกิดเป็นการเรียนรู้โดยไม่รู้สึกตัว ขณะเดียวกันการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบต่องานของครอบครัว ทำให้สมาชิกในครอบครัวต้องมีส่วนช่วยเหลือกันในการทำงาน สำหรับเด็กที่มีความพร้อมในการที่จะได้รับการฝึกหัด จะถูกกำหนดเงื่อนไขในการเรียนรู้ ว่าควรจะเริ่มต้นเรียนรู้ในงานใด เพื่อที่จะได้มีส่วนช่วยเหลืองานของครอบครัวตามความสามารถ จึงเป็นวิธีการฝึกฝนภายใต้เงื่อนไขของสังคม

นอกจากนั้น จากสภาพสังคมในอดีตของผู้คนในบ้านวัวลาย ซึ่งมีอาชีพหลักจากการเกษตรกรรม และใช้เวลาในยามว่างเพื่อการผลิตเครื่องเงินเป็นรายได้เสริม สำหรับการเลี้ยงชีพ ในภาวะที่ยังไม่มีอาชีพที่หลากหลาย ทำให้ผู้คนเลือกที่จะประกอบอาชีพการทำเครื่องเงินเป็นรายได้

อีกประการหนึ่ง จึงทำให้อาชีพการทำเครื่องเงินยังคงดำรงอยู่ในชุมชนและมีการฝึกหัดสืบทอดให้ลูกหลานเรื่อยมา ทั้งนี้ แม่อุ้ยคำแสน อายุ 94 ปี เล่าว่า...สมัยก่อน หลังจากฤดูทำนามองไปทุกบ้านก็ทำเครื่องเงินกันหมด ไม่ทำเครื่องเงินก็ไม่ว่าจะทำอะไร ก็เลยต้องฝึกหัดการทำเครื่องเงิน...

นอกจากนั้น เมื่อมีการส่งเสริมให้ชุมชนวัวลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางหัตถกรรมศิลปะของเชียงใหม่ ได้กลายเป็นยุคทองของเครื่องเงินบ้านวัวลาย ที่สามารถสร้างรายได้ที่ดีให้แก่ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพการทำเครื่องเงิน จึงเป็นแบบอย่างในการเลือกเรียนรู้เพื่อการประกอบอาชีพของคนรุ่นใหม่ในชุมชน อีกทั้งการที่ในชุมชน และในครอบครัว ประกอบด้วยบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ มีความพร้อมในการถ่ายทอด และยังมีสื่อของจริงให้เรียนรู้ จึงทำให้เป็นการจูงใจในการสนใจที่จะฝึกหัดงานฝีมือช่างเครื่องเงิน ทั้งสิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดยังเป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยต่อกระบวนการฝึกหัดช่างฝีมือของชุมชน ให้เกิดการเรียนรู้ทักษะความชำนาญในงานอาชีพ เพื่อนำไปสู่การประกอบอาชีพต่อไป

หากแต่ต่อมา เมื่อสภาพแวดล้อมของชุมชนเปลี่ยนไป จากผลของการพัฒนาไปสู่ความเจริญ และความทันสมัยตามแบบสังคมเมืองทั่วไป สิ่งรบกวนบันเทิงต่าง ๆ ได้แผ่ขยายเข้าสู่ชุมชน เช่น สื่อวิทยุ โทรทัศน์ โรงภาพยนตร์ เป็นผลทำให้เด็กรุ่นใหม่ในครอบครัว ให้ความสนใจต่อความบันเทิงต่าง ๆ มากกว่าการสนใจที่จะเรียนรู้งานของครอบครัว แตกต่างจากเด็กในยุคนั้นซึ่งมีโอกาสนสัมผัสกับสิ่งบันเทิงใด ๆ จากภายนอกชุมชนเพียงส่วนน้อย จึงมีเวลาสำหรับการให้ความสนใจในการฝึกหัดงานของครอบครัว และสามารถสืบทอดงานอาชีพของครอบครัวได้ ดังนั้น ในสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของสภาพสังคม และชุมชน จึงมีผลต่อการจํานวนที่ลดลงของผู้ที่สนใจฝึกหัดเป็นช่างฝีมือ

1.2 ความถี่ของการฝึก

ในการเรียนรู้การทำเครื่องเงินนั้น เป็นการเรียนรู้ในครอบครัว ห้องเรียนหรือห้องปฏิบัติการก็คือ สถานที่สำหรับสถานที่ผลิตหัตถกรรมเครื่องเงินในบ้าน โดยมีผู้อาวุโสในครอบครัวซึ่งมีความรู้ความชำนาญเป็นผู้ถ่ายทอดซึ่งได้แก่ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยายคอยชี้แนะแนะนำเทคนิคในการผลิตอย่างใกล้ชิดด้วยความอบอุ่น เอื้ออาทร พร้อมทั้งคอยพรีสอนคุณธรรม

จริยธรรมของการเป็นช่างฝีมือที่ดี และยังคงยึดถึงประวัติดั้งเดิมความภาคภูมิใจของบรรพบุรุษในงานหัตถกรรมเครื่องเงินซึ่งได้สืบทอดต่อกันมาจนถึงลูกหลาน จนเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน อีกทั้งคอยยกตัวอย่างบุคคลที่ประสบความสำเร็จในงานอาชีพหัตถกรรมในชุมชนเป็นแบบอย่าง

การเรียนรู้ที่จัดขึ้นโดยบทบาทของครอบครัว ซึ่งเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้ถ่ายทอดกับผู้รับการฝึกตั้งแต่เยาว์วัยจนกระทั่งเติบโตผ่านพ้นวัยเด็กจากสิ่งสัมผัสในชีวิตประจำวัน นับตั้งแต่ตื่นนอนก็จะสัมผัสสัมผัสบรรยากาศของการผลิตหัตถกรรม การได้พบได้เห็นเครื่องมือเครื่องใช้การผลิตหัตถกรรมในแต่ละวันล้วนเป็นบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ ซึ่งมีการถ่ายทอดขัดเกลาให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ในครอบครัว ได้ตระหนักถึงวิถีทางและคุณค่าของหัตถกรรมในชุมชน ซึ่งเป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับอาชีพในเบื้องต้นก่อนที่จะเข้าสู่การฝึกหัดเพื่อการเป็นช่างฝีมือที่มีความชำนาญ ต่อไป

การฝึกผลิตเครื่องเงิน เป็นการเรียนรู้ที่ต้องตระหนักถึงความพร้อมทั้งทางร่างกายและสติปัญญาของผู้รับการฝึก เพราะเนื้อหาในหลายส่วนของการผลิตเครื่องเงินนั้นจะต้องใช้กำลังกายและสมองเป็นสิ่งสำคัญในการเรียนรู้ การฝึก เช่น การหลอมโลหะเงิน การผสมโลหะ การขึ้นรูปทรงภาชนะ การออกแบบลวดลาย การแกะสลักลวดลาย ให้เหมาะสมกับชิ้นงาน ให้สวยงาม ดังนั้นผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้หรือผู้ฝึกเห็นว่าลูกหลานมีความพร้อม มีความสามารถที่จะเรียนรู้ได้ ฝึกได้ก็จะเริ่มในเนื้อหาที่ง่าย ๆ จากนั้นก็จะค่อย ๆ พัฒนาตามช่วงเวลาและความสามารถซึ่งจะสะสมเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ในส่วนเนื้อหาการผลิตหัตถกรรมนั้นไม่ได้จัดทำเป็นเอกสารเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อเป็นสื่อในการถ่ายทอด ในการฝึกแต่เป็นการถ่ายทอดการฝึกโดยการบอกเล่า การอธิบาย การปฏิบัติให้ดูโดยมีสื่อของจริงประกอบ ดังนั้นในการฝึกจะต้องเป็นการทำซ้ำ ๆ เพื่อให้เกิดความชำนาญ ขณะเดียวกันการเรียนรู้การผลิตเครื่องเงินนั้นก็มีความซับซ้อนการเรียนรู้ โดยเริ่มจากเนื้อหาเบื้องต้นที่ง่ายสู่เนื้อหาที่สลับซับซ้อนที่ยากขึ้น และผู้ฝึกก็ต้องฝึกตามลำดับ ทั้งนี้ไม่อาจชี้ชัดได้ว่าแต่ละเนื้อหานั้นจะต้องใช้ระยะเวลาในการฝึกเท่าไร จึงจะเพียงพอกับการเรียนรู้แต่ขึ้นอยู่กับความตั้งใจ ความสนใจในการฝึกฝนของผู้ฝึกเป็นสำคัญ ส่วนความถี่ของการฝึกซึ่งเป็นความรับผิดชอบของผู้ฝึกและผู้ถ่ายทอดคอยตอบย้ำ ผู้อาวุโสในครอบครัวคอยทำหน้าที่กำกับจนทำให้ผู้รับการฝึกได้พัฒนาการเรียนรู้จนสู่การเป็นช่างที่มีความชำนาญ เป็นช่างที่มีฝีมือในที่สุดนั้น

ลุงอินสม อายุ 68 ปี เป็นช่างเครื่องเงินที่เคยผ่านกระบวนการฝึกหัดการเป็นช่างเครื่องเงิน ได้กล่าวว่า...หากเป็นลูกหลานที่เกิดบ้านว้าลายจะใช้เวลาในการฝึกหัดไม่นาน เพราะเกิดที่นี้โตที่นี่ เห็นการทำเครื่องเงินทุกวัน บ้านนี้ก็ทำ บ้านโน้นก็ทำหัดไม่นานก็ทำได้คนที่สนใจก็ทำเป็นไว...

1.3 นโยบายการท่องเที่ยว

ในระยะที่ชุมชนได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ทำให้หัตถกรรมเครื่องเงินของชุมชนได้รับการยอมรับถึงความสำคัญ ในการสร้างรายได้หลักให้แก่ครัวเรือน เพราะในช่วงเวลานี้ ทุกครัวเรือนในชุมชนต่างประกอบอาชีพการทำเครื่องเงินเป็นอาชีพหลัก และได้มีการพยายามสืบทอดต่อให้ลูกหลาน โดยการฝึกหัดความเป็นช่างฝีมือ ให้แก่ลูกหลานของตนเอง เพื่อคาดหวังว่า จะใช้เป็นอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวในอนาคต นอกจากนั้น ธุรกิจการทำเครื่องเงินยังทำให้ผู้คนอีกจำนวนหนึ่งประสบความสำเร็จในงานอาชีพ การทำเครื่องเงินสามารถสร้างฐานะ สร้างความมั่นคงให้แก่ตนเองและครอบครัว ตลอดจนได้รับการยอมรับจากสังคมรอบข้าง จึงก่อให้เกิดความพยายามในการเลียนแบบ โดยการเลือกที่จะเข้าสู่อาชีพการทำเครื่องเงินในช่วงเวลานี้ จึงเป็นความรู้เรื่องของการสืบทอดอาชีพการทำเครื่องเงิน ซึ่งมีผู้คนจำนวนมากให้ความสนใจที่จะเข้าร่วมกระบวนการฝึกหัดการเป็นช่างฝีมือ เครื่องเงินของชุมชน

แต่ต่อมาเมื่อมีการปรับเปลี่ยนนโยบายการท่องเที่ยวสู่เขตสินค้าแพง ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อหัตถกรรมเครื่องเงินของชุมชนว้าลายอย่างมาก รายได้พึ่งพิงของครัวเรือนและชุมชนจากงานเครื่องเงิน ได้สูญหายไปจากชุมชน แม้ว่าชุมชนจะพยายามต่อสู้และปรับเปลี่ยนตนเองให้เข้ากับสถานการณ์ของการเปลี่ยนแปลง หากแต่มีปัญหาดังกล่าว ที่รุนแรงชุมชน ก็ทำให้อาชีพการทำเครื่องเงิน ของชุมชนเริ่มอ่อนล้า เช่นเดียวกับการฝึกหัดช่างฝีมือในชุมชน ซึ่งไม่ได้รับความสนใจจากคนรุ่นใหม่ของชุมชน เช่นอดีต ปัจจุบันนี้ ผู้ที่มีความรู้และความสามารถทำเครื่องเงินได้ในชุมชนจะอยู่ในกลุ่มอายุตั้งแต่ 35 ปีขึ้นไปเท่านั้น

นอกจากนี้จากผลของการส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งได้ทำให้ระบบการผลิตของชุมชนเปลี่ยนรูปแบบจากการผลิตแบบยังชีพเป็นการผลิตเพื่อการค้า ระบบผลิตเพื่อการค้า ทำให้เกิดการขยายตัวของธุรกิจการทำเครื่องเงินในลักษณะต่าง ๆ เช่นการตั้งร้านค้า การตั้งกลุ่มเพื่อรับจ้าง

มาจ้างต่อโดยมี ผู้ที่มีความรู้ความชำนาญและได้รับการยอมรับจากเจ้าของร้านค้า ได้รับงานจากร้านค้าและนำมาจ้างต่อแก่สมาชิกในกลุ่มของตน ซึ่งสมาชิกเหล่านี้ ส่วนหนึ่งเป็นผู้ที่มีฝีมืออยู่แต่เดิมแล้ว อีกส่วนหนึ่งจะเป็นกลุ่มผู้ที่กำลังอยู่ในระหว่างการฝึกหัดเพื่อการเป็นช่างที่มีฝีมือต่อไป ทั้งนี้ หัวหน้างานจะเป็นผู้ลงทุนเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ในการผลิต เช่น เป็นเจ้าของเตาเผา เป็นผู้หาซื้อถ่าน หาซื้อกรดน้ำส้ม รวมทั้งเป็นผู้ติดต่อรับงาน และจะเป็นผู้กำหนดราคาค่าแรง ให้แก่สมาชิกในกลุ่ม ดังเช่นกรณีของ นายณรงค์ ได้เล่าว่า

...ตนเองเป็นผู้รับงานมาจากร้านค้า และนำมาแจกต่อแก่ลูกน้องในกลุ่ม โดยตนเองจะเป็นผู้ลงทุนในวัสดุสิ้นเปลืองต่าง ๆ จำพวก ค่าถ่าน ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำกรด ดังนั้นในการจ่ายค่าตอบแทนจะต้องคิดคำนวณถึงต้นทุนดังกล่าว เช่น งานขึ้นรูปจานขนาด 8 นิ้ว น้ำหนักเงิน 10 บาท ตนรับงานจากร้านค้าในราคาค่าแรง ใบละ 150 บาทและนำมาจ้างต่อแก่สมาชิกในกลุ่มในราคาใบละ 100 บาท ซึ่งก็เป็นที่พอใจของลูกค้า ส่วนที่ยังไม่ชำนาญก็ยังคงหัดเรียนไปด้วยพร้อมกับที่มีรายได้ระหว่างเรียน แม้ไม่มากนัก ก็เป็นการจูงใจให้อยากเรียนจนจบ...

2. องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ

ชุมชนบ้านวัวลาย เป็นส่วนหนึ่งของสังคมเชียงใหม่ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ก็เกิดขึ้นต่อเชียงใหม่ บ้านวัวลายซึ่งตั้งอยู่ในเขตเมืองย่อมได้รับการกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงนั้น โดยเฉพาะจากสภาพทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป นอกจากจะส่งผลต่อสภาพความเป็นอยู่ในการดำรงชีวิตของผู้คนบ้านวัวลายแล้ว ยังมีผลต่อกระบวนการฝึกหัดช่างฝีมือ ในชุมชนด้วย เพราะความเกี่ยวเนื่องขององค์ประกอบทางเศรษฐกิจและกระบวนการในฝึกหัดนั่นเอง ทั้งนี้ผู้วิจัยขอเสนอด้วยรายละเอียดต่อไปนี้

- การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต

จากระบบการผลิตงานหัตถกรรมเครื่องเงินแบบดั้งเดิมของชุมชน เป็นการผลิตที่สอดคล้องกับวิถีชุมชน อันเป็นรูปแบบของการผลิตแบบยังชีพ ซึ่งมุ่งเน้นการเพื่อใช้ตามความจำเป็น และเกิดจากแรงศรัทธาทางความเชื่อ และจะนำผลผลิตส่วนที่เหลือใช้ในครอบครัว สำหรับจำหน่ายเพื่อเป็นรายได้ให้แก่ครอบครัว ในช่วงนี้ งานอาชีพการทำเครื่องเงินได้รับการสืบทอดต่อกัน

ความศรัทธา และวางแผนในงานหัตถกรรมของชุมชน ซึ่งสืบทอดมานับแต่ครั้งบรรพกาล เป็นสมบัติล้ำค่าที่สามารถนำติดตัวมาแม้จะต้องพยายามจากภาวะสงคราม ด้วยความตระหนักในคุณค่าทางจิตใจทำให้งานช่างฝีมือเครื่องเงิน มีการสืบทอดต่อสมาชิกรุ่นใหม่ในครัวเรือนอย่างต่อเนื่องเสมอมา

ต่อมาเมื่อมีการส่งเสริมการผลิตหัตถกรรมเครื่องเงิน ให้เป็นงานอาชีพจากการสนับสนุนของหน่วยงานของรัฐบาล ทำให้ชื่อเสียงของหัตถกรรมเครื่องเงินบ้านวัวลายเป็นที่ยอมรับ และต้องการจากผู้ซื้อจำนวนมาก ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต จากเดิมซึ่งเป็นระบบการผลิตแบบยังชีพ สู่ระบบการผลิตเพื่อการค้า ซึ่งระบบผลิตเพื่อการค้านำมาทั้งส่วนดีต่อกระบวนการผลิตงานหัตถกรรมของชุมชน รวมทั้งกระบวนการถ่ายทอด กล่าวคือ เมื่อสิ่งที่ได้รับจากระบบการผลิตแบบยังชีพ สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิต เกี่ยวกับการมีอำนาจในการครอบครองสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ตลอดจนการครอบครองทรัพย์สินที่มีค่า ทำให้ผู้คนให้ความสนใจต่ออาชีพการทำเครื่องเงิน และต้องการเปลี่ยนแปลงการประสบความสำเร็จในชีวิตดังกล่าว พร้อมทั้งส่งเสริมให้บุตรหลานมีการฝึกหัดการทำเครื่องเงินเพื่อสืบทอดศิลป์การทำเครื่องเงินให้ดำรงอยู่สืบไป หากแต่ในขณะเดียวกัน เพียงช่วงเวลาไม่นาน ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อภาวะการผลิตของชุมชน เมื่อระบบการผลิตแบบการค้าไม่อาจสนองตอบความต้องการของผู้คนในระยะยาวได้ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ก็ทำให้ความตระหนักในคุณค่าของงานหัตถกรรมดั้งเดิมของชุมชนน้อยลง ผู้คนให้ความสนใจในการสืบทอดงานหัตถกรรมน้อยลงทุกขณะ กระทั่งปัจจุบันแทบจะหาคนรุ่นใหม่มีสนใจฝึกการเป็นช่างฝีมือไม่ได้เลย ขณะเดียวกันสมาชิกที่เป็นช่างฝีมือที่มีความชำนาญในการผลิต ก็ไม่มีความสนใจที่จะให้ลูกหลานของตนเอง ซึ่งเป็นสมาชิกรุ่นใหม่ของชุมชนทำการฝึกหัดการเป็นช่างฝีมือ

3. องค์ประกอบทางวัฒนธรรม

การที่ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม จากระบบดั้งเดิมสู่ภาวะการผลิตรูปแบบใหม่ บ่อมส่งผลกระทบต่อระบบวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งนับจากอดีตองค์ประกอบทางวัฒนธรรมของชุมชน เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อกระบวนการฝึกหัดลูกช่างฝีมือ ซึ่งวัฒนธรรมเหล่านี้ปรากฏให้เห็นในรูปของระบบความสัมพันธ์ทางสังคม และระบบค่านิยมต่าง ๆ ทั้งนี้ผู้วิจัยขอเสนอใน 3 ประเด็นต่อไปนี้

3.1 ค่านิยมเกี่ยวกับงานอาชีพ

3.2 ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม

3.1 ค่านิยมเกี่ยวกับงานอาชีพ

จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์การทำกิจกรรมเครื่องเงิน ได้สืบทอดมากจากบรรพบุรุษมาเป็นระยะเวลาหลายชั่วคน เป็นอาชีพที่เกิดจากความรัก ความศรัทธาและความห่วงใยต่อวัฒนธรรมของชุมชน จึงมีการสืบทอดต่อระหว่างคนรุ่นเก่า สู่คนรุ่นใหม่เรื่อยมา อีกทั้งในอดีตนั้นความสามารถในการทำเครื่องเงินจัดเป็นคุณสมบัติที่สำคัญ ในการกำหนดคุณค่า และการให้ความสำคัญยอมรับทางสังคมระหว่างคนในชุมชน แม้กระทั่ง การที่ชายหนุ่มในหมู่บ้านจะไปขอผู้หญิง ซึ่งเป็นลูกสาวของบ้านไหน นอกจากจะมีการสอบถามพฤติกรรมของฝ่ายชายแล้ว ก็จะมีการถามถึงความสามารถในการทำเครื่องเงิน ว่า สามารถทำเครื่องเงินได้ดีเพียงไหน ทั้งนี้เพราะการทำเครื่องเงินเป็นอาชีพหนึ่งที่สำคัญในการหาเลี้ยงครอบครัว เช่นเดียวกับผู้หญิง ความสามารถในการแกะสลักลาย ก็เป็นสิ่งที่แสดงถึงควมมีคุณค่าที่เพิ่มขึ้นของผู้หญิง เพราะยอมแสดงว่า เป็นผู้หญิงที่มีความสามารถ จะสามารถช่วยสามีในการสร้างครอบครัวได้ดี จึงเป็นที่พึงพอใจของญาติฝ่ายชาย จากค่านิยมทางสังคมของชุมชนดังกล่าว จึงทำให้ทุกครัวเรือนมีการฝึกหัดสมาชิกในครัวเรือน ให้มีความชำนาญในการทำเครื่องเงิน ซึ่งเปรียบเสมือนการเพิ่มคุณค่าของบุคคลให้มากขึ้น

ต่อมาในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมอย่างมาก ทำให้ค่านิยมเกี่ยวกับงานอาชีพของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป เพราะการปฏิสัมพันธ์กับชุมชนภายนอก เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับงานอาชีพที่หลากหลายขึ้น จึงทำให้เกิดมุมมอง และทัศนคติต่องานอาชีพการทำเครื่องเงินว่า เป็นงานหนัก รายได้น้อย ขาดความมั่นคง อยาจะมีอาชีพที่ดีกว่า จึงมุ่งสนับสนุนโอกาสทางการศึกษาให้แก่บุตรหลานในครอบครัว เพื่อหวังว่า จะเข้าสู่อาชีพใหม่ที่ดีกว่า โดยจะไม่สนับสนุนให้บุตรหลานมีการเรียนรู้เกี่ยวกับอาชีพการทำเครื่องเงิน ทั้งนี้ในบางครั้งที่คาดหวังของพ่อแม่อาจไม่ประสบความสำเร็จ เมื่อลูกไม่ได้มีการเข้าสู่อาชีพอื่นตามความต้องการ และในที่สุดก็จะเลือกที่จะเข้าสู่การเป็นช่างเครื่องเงิน ดังเช่นกรณีของ นายสมบุญ มณีรัตน์ อดีตช่างขึ้นรูป ได้เล่าว่า

...ลูกผม 3 คน ผมส่งให้เรียนหนังสือทุกคนเพื่อหวังว่าจะได้งานที่ดี ไม่ต้องลำบากเหมือนพ่อแม่ ผมไม่เคยสอนลูกเรื่องการหาเครื่องเงินเลย สนับสนุนให้ลูกเรียนอย่างเดียว จนกระทั่งลูกคนโต เรียนจบปริญญา ไปทำงานเป็นครูเอกชน สอนที่จังหวัดลำปางได้ 2 ปีก็ลาออก หันมาเป็นช่างแกะลายเครื่องเงิน ลูกคนที่สองก็เหมือนกันส่งเรียนจบปริญญา จนมาก็เป็นช่างแกะลาย ลูกสองคนนี้ไม่ค่อยรักดีตามที่พ่อแม่หวัง มีคนที่สามเป็นผู้หญิงเรียนจนได้งานทำไม่ต้องมาหาเครื่องเงิน สมใจพ่อแม่...

3.2 ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม

จากรากฐานความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชนวัวลาย ส่วนมากจะมีความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ ด้วยความสัมพันธ์ระบบเครือญาตินี้เอง ที่ทำให้เกิดความเกื้อกูล ผูกพันระหว่างกัน ดังนั้นจึงมีผลต่อการฝึกหัดงานหัตถกรรมของชุมชน ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยพ่อแม่ปู่ย่าตายายจะเป็นผู้สอนให้ หากแต่ในกรณีที่พ่อแม่เสียชีวิตในขณะที่ยังเล็กอยู่ไม่สามารถฝึกหัดความรู้สู่ลูกได้ โดยบุคคลที่มีความรู้เหล่านั้นก็จะทำหน้าที่สั่งสอนฝึกหัด ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งมีความชำนาญ ซึ่งระดับเนื้อหาของการทำงานจะมากขึ้นไปเรื่อยๆ ขึ้นอยู่กับระดับของความสัมพันธ์ทางสังคม ระหว่างผู้สอนและผู้รับการถ่ายทอด ดังเช่นกรณีของลุงสมบูรณ์ ได้เล่าถึงการฝึกหัดการเป็นช่างของตนเองว่า

...พ่อแม่ลุงตายตั้งแต่ลุงยังเล็กอยู่ เลยไม่ได้หัดไม่ได้สอนการทำเครื่องเงิน ก็ได้ไปเรียนกับพ่ออ้ายสุขซึ่งเป็นเพื่อนกับพ่อลุง พ่ออ้ายสุขท่านรักเอ็นดูลุงเหมือนลูกจริง สอนวิชาให้ทุกอย่าง แม้กระทั่งการทำหัวใจพระพุทธรูป ซึ่งถือว่าเป็นสุดยอดวิชา ที่จะไม่ถ่ายทอดให้ใครง่าย ๆ และในบ้านวัวลายมีเพียงสองคนที่ทำหัวใจพระพุทธรูปได้ คือ พ่ออ้ายสุข กับพ่ออ๋อมมูล สำหรับพ่ออ๋อมมูลได้ข่าวว่า ไม่ได้สอนใครทำหัวใจพระพุทธรูป ตอนนั้นพ่ออ้ายสุขและอ๋อมมูลก็ตายแล้วทั้งคู่...

โดยทั่วไปความรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องเงิน จะไม่ถ่ายทอดให้แก่คนภายนอกชุมชน เพราะความหวงแหนต้องงานอาชีพของชุมชน ซึ่งว่ากันว่า งานทำเครื่องเงินเป็นของบ้านวัวลาย จึงจะถ่ายทอดเฉพาะลูกหลานของบ้านวัวลายเท่านั้น ด้วยเกรงการแบ่งอาชีพที่จะเกิดต่อลูกหลานในอนาคตได้ และหากคนภายนอกชุมชนมีความต้องการจะฝึกหัดเพื่อเป็นช่างทำเครื่องเงินนั้น ขึ้น

อยู่กับการพิจารณาของผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดว่า ต้องการจะถ่ายทอดให้ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับระดับความสัมพันธ์ส่วนตัว ที่มีต่อกันของผู้ที่ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอดหรือผู้ที่ฝึกหัด ดังเช่นกรณีของการฝึกสู่การเป็นช่างแกะสลักลายของนายบุษฯ อายุ 45 ปี ได้เล่าว่า....

...ตนไม่ใช่คนบ้านวัวลายแต่เป็นเพื่อนสนิทของลูกป้ามาซึ่งเป็นช่างแกะลายในบ้านวัวลายตนมาเยี่ยมเยียนบ้านป้ามาบ่อย แพบจะมากินนอนอยู่ด้วย จึงมีความสนิทสนมกับครอบครัวเพื่อนมาก จนเกือบจะเป็นสมาชิกคนหนึ่งของครอบครัว และมีความสนใจในการทำอาชีพช่างแกะลาย จึงขอให้ป้ามาสอนให้ ซึ่งป้ามาก็ได้ฝึกฝน ถ่ายทอดวิชาการแกะสลักลายให้มากมายตามที่ป้ามีความรู้และตามความสนใจของตนเอง จนกระทั่งตนมีความชำนาญ และสามารถประกอบอาชีพได้ ซึ่งในปัจจุบันตนเองก็ยังคงพักอยู่กับครอบครัวป้ามาก และปฏิบัติตนเช่นเป็นลูกคนหนึ่ง...

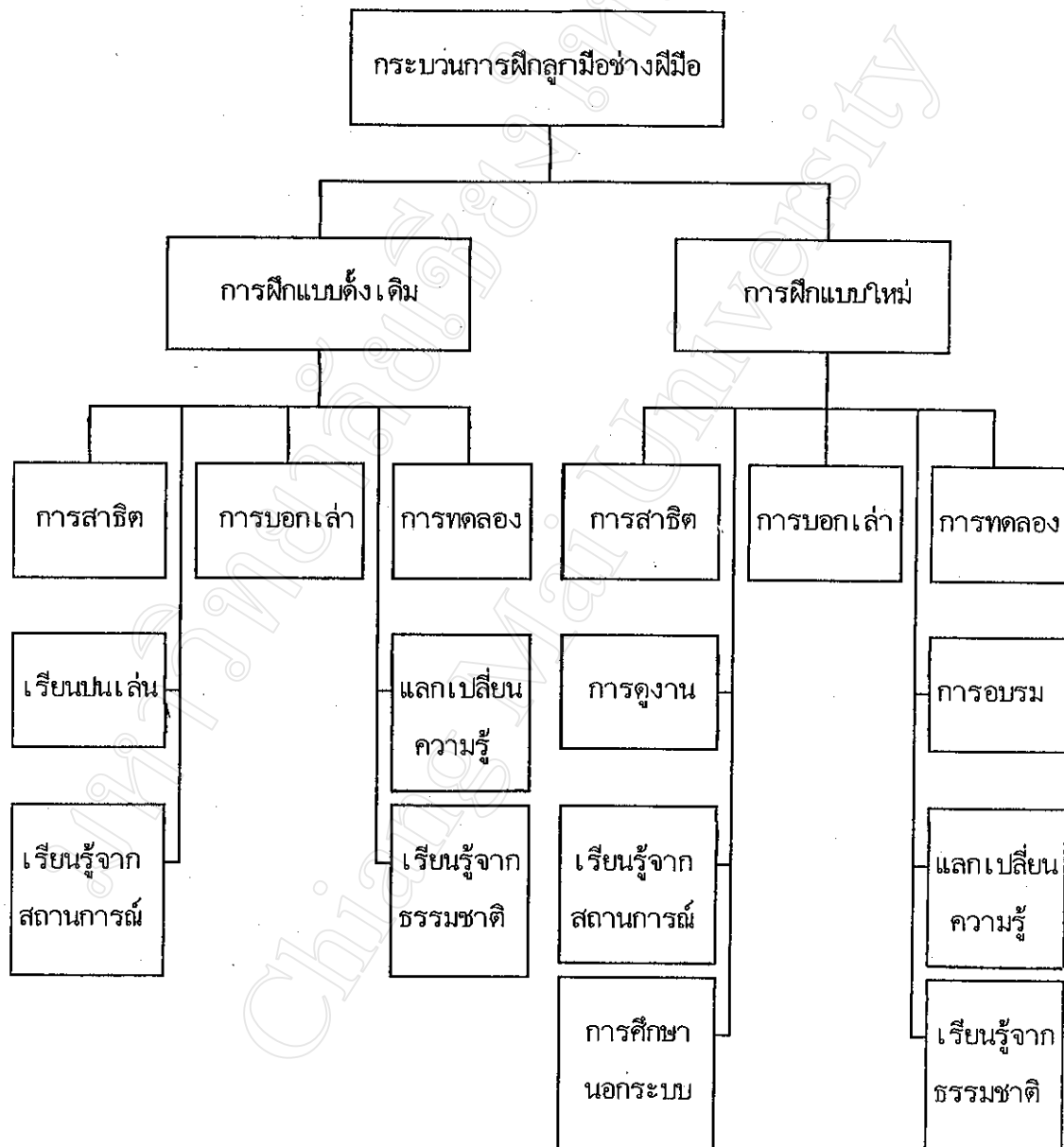
หรือในกรณีของ นายณรงค์ อายุ 44 ปี ช่างฝีมือในการขึ้นรูปที่ได้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ บุคคลที่ไม่ใช่เครือญาติ และเป็นคนภายนอกชุมชน ซึ่งเป็นคนจากอำเภอจอมทอง ได้ให้เหตุผลเกี่ยวกับการฝึกหัดคนจากนอกชุมชนว่า.... ในสมัยที่ตนเองเป็นหนุ่มชอบไปกินไปเที่ยวและพักอยู่กับบ้านเพื่อน ๆ ที่จอมทองเป็นประจำ ต่อมาเพื่อนได้ฝากน้องชายให้มาเรียนทำเครื่องเงินด้วย 3 คน ตนจึงรับหน้าที่เป็นผู้ฝึกสอนให้ โดยให้มาพักอาศัยอยู่ที่บ้านคนและค่อย ๆ สอนให้มากขึ้นตามความสามารถและความสนใจของแต่ละคน แต่ทั้งนี้จะไม่สอนให้จนหมดวิชาเพราะถือว่าเป็นคนนอกครอบครัว ซึ่งผู้ที่ตนสอนให้ทั้ง 3 คนได้ทำอาชีพช่างขึ้นรูปกับตนเองระยะหนึ่ง ก็เลิกอาชีพการเป็นช่างเงินกลับบ้านไป...

จากข้อจำกัดเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้ในการเป็นช่างเงิน จะจำกัดอยู่ในแวดวงของครอบครัวและเครือญาติเป็นสำคัญ การถ่ายทอดความรู้ด้านการทำเครื่องเงินไม่นิยมถ่ายทอดให้บุคคลภายนอกครอบครัว หรือภายนอกชุมชน ทำให้ในกรณีที่บุตรหลานคนในครอบครัวไม่สนใจจะเรียนรู้ ก็จะทำให้ความรู้การทำเครื่องเงินสูญไปพร้อมกับช่างคนนั้น ๆ หรือค่านิยมของการที่จะไม่ถ่ายทอดเนื้อหาวิชาการในขั้นสูง ที่เป็นลักษณะเฉพาะของตระกูลที่สืบทอดกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ ก็เป็นเหตุทำให้วิชาการความรู้การทำเครื่องเงินในระดับสูงสูญไป ดังเช่น การทำชุดหัวใจพระพุทธรูป ซึ่งเป็นงานหัตถกรรมที่มีค่ายิ่ง และเป็นความรู้ขั้นสูงที่จะไม่ถ่ายทอดให้แก่ผู้ใดง่าย ๆ ในปัจจุบัน

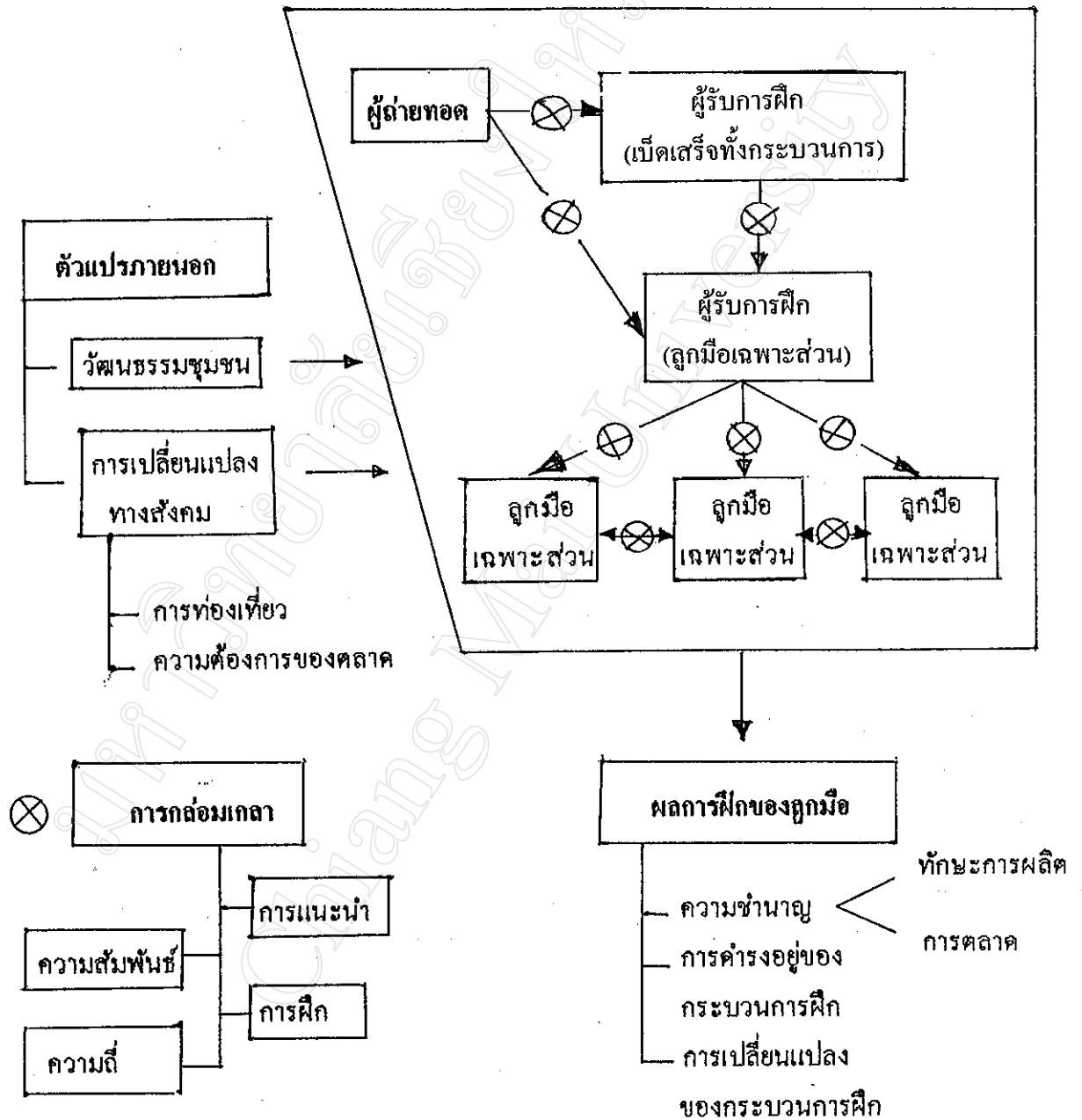
คงเหลือคนที่สามารถทำได้ภายในชุมชน เพียงคนเดียวคือ ช่างสมบุรณ์ หากแต่ช่างสมบุรณ์ก็ไม่ได้ถ่ายทอดวิชานี้ให้แก่ใคร เพราะเหตุที่ ลูกหลานไม่ได้สนใจเรียน และตนเองต้องการให้ลูกหลานเปลี่ยนอาชีพไปสู่อาชีพอื่นที่ดีกว่าการเป็นช่างเงิน

สำหรับการฝึกหัดเป็นช่างเงินนั้น ไม่มีการขึ้นครูหรือยกขึ้นครูแต่อย่างใด หรือแม้แต่การเสียบค่าตอบแทนหรือค่าเรียนให้แก่ผู้สอน เป็นการสอนแบบให้เปล่า โดยผู้สอนจะไม่ได้รับค่าตอบแทนเป็นสิ่งใด ๆ เพียงแต่หลังจากจบผ่านการฝึกหัดแล้ว ผู้ผ่านการฝึกหัดให้ความเคารพนับถือและระลึกถึงพระคุณของผู้ที่ถ่ายทอด ซึ่งจะแสดงออกโดยผ่าน ประเพณีนิยมในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ก็นำเสื้อผ้า อาหาร ดอกไม้ และน้ำสมป่อย ไปทำพิธีรดน้ำคำหัว เป็นประจำทุกปี เพื่อแสดงถึงความเคารพต่อผู้ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ให้ ซึ่งเป็นประเพณีนิยมของชาวเหนือ ซึ่งปฏิบัติต่อผู้มีพระคุณ

อาจสรุปได้ว่า กระบวนการฝึกลูกมือช่างฝีมืองานหัตถกรรมในชุมชนเมือง มีลักษณะเป็นกระบวนการซึ่ง ประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ที่มีความสอดคล้องกันและมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาวะของสังคมตามยุคสมัย โดยในยุคดั้งเดิมนั้นกระบวนการฝึกลูกมือช่างฝีมือจะเป็นการฝึกที่ครบวงจร หือเบ็ดเสร็จ ส่วนในยุคปัจจุบันจะเป็นการฝึกแบบแยกส่วน ทั้งนี้โดยอยู่ภายใต้เงื่อนไขขององค์ประกอบทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ดังเช่นแผนภูมิภาพ ดังนี้

แผนภูมิที่ 5 แสดงกระบวนการฝึกลูกมือช่างฝีมือ

แผนภูมิที่ 6 แสดงการถ่ายทอดความรู้ทัศนกรรมในชุมชน